

**FRIHETEN I DEN MODERNE MANNSROLLEN.
ET ETNODRAMA**

av Eric Robert Magnusson, kand. nr.: 526

Fakultet for teknologi, kunst og design.

Avdeling for estetiske fag.

Studieretning: drama –og teaterkommunikasjon

Høgskolen i Oslo og Akershus, 2016

FORORD

De sier at menn ”ikke kommuniserer”, men de veltalende menn som har bidratt som informanter til denne oppgaven – gjør dette til en myte. Min største takknemlighet er til de fem mannlige og kvinnelige informanter som har vist meg den tillit å sette ord på sine livsverdener. Alle som én har de satt sitt preg på denne oppgaven.

Videre vil jeg få takke min to veiledere Barbara Simonsen og Svein Gundersen for gode råd på veien. De ansatte ved Kilden, et tidsskrift for formidling av kjønnsforskning, har vært svært imøtekommende og behjelpelige med å finne frem referanselitteratur. Takk til dere – og til Statistisk Sentralbyrå som har vært raske med å svare på en rekke henvendelser.

En hjertelig takk og et fast håndtrykk til CF Wesenberg og mannfolka i Profan Herresalong. Den tette sigarrøyken dannet den scene i rommene hvor Onan, Diogenes, Lysistrata og Berlusconi ble kveldens hovedpersoner i salongens fortellerteater. Takk for publikums plass!

Jeg har vært velsignet med en særlig heldig omstendighet i de to årene det har tatt å ferdigstille mastergraden, og dette er mine medstudenter. En bedre gjeng skal man lete lenge etter. Jeg nevner dem (i alfabetisk rekkefølge): Christine Sivertsen, Hemed Maeda Eddy, Maria Stephanie von Achen, Ninni Terese Håland, Remi Johansen Hovda, Siri Anna Engzelius Strøm, Synne Sagstad Imeland og Torbjørn Øvrevik. Takk for at dere lyste opp auditoriene.

For hjelp og rådgiving, små og store vennligheter, omsorg, latter og de slengkyss jeg fikk med på skoleveien, vil jeg særlig takke Ann-Kristin Hundvebakke.

SAMMENDRAG

Denne masteroppgaven ønsker å undersøke hvordan menn opplever *friheten i den moderne mannsrollen*. Undersøkelsen baserer seg på kvalitative forskningsintervjuer hvor informantgruppen består av fem personer. Forskningslitteratur søker å plassere informantenes uttalelser i en samfunnsmessig kontekst. Deretter vil jeg redegjøre for vitenskapsmetode og kvalitativ metode knyttet til intervjuene som er foretatt. Etikken knyttet til gjennomføringen av de kvalitative forskningsintervjuene diskuteres i detalj, før oppgaven redegjør for begrepet frihet. Sammen med informantenes uttalelser presenteres forskningslitteratur som kan belyse dette ytterligere. Deretter følger hva som kan anses for å være oppgavens hovedkapittel, kapittelet om mannsforskning. Informantenes livsverden gjennomgås mer i detalj, forskningslitteratur kommenterer løpende informantenes uttalelser og egne analyser kommer enda mer til uttrykk. I avslutningen oppsummerer jeg funnene og redegjør for en rekke tanker knyttet til dette. Helt til slutt rundes oppgaven av med et dikt.

Funnene fra den teoretiske delen, overføres til den praktiske delen av hovedoppgaven hvor jeg skal skrive et etnodrama. Informantenes uttalelser utgjør noen av replikkene i etnodramaet som har samme tema som masteroppgaven. Her presenterer jeg noen selvpåførte regler knyttet til iscenesettelse og dramaturgi, og redegjør for de fremste inspiratorene i oppbygningen av dramaet. Etnodramaet vil deretter bli iscenesatt med skuespillere foran et publikum. Oppgaven inneholder utdrag fra etnodramaet.

INNHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	2
SAMMENDRAG	3
1.0. INNLEDNING OG PROBLEMSTILLING	7
1.1. <i>Den moderne mannen</i>	9
1.2. <i>Bakgrunn for prosjektet</i>	9
1.3. <i>Informantenes ulike tolkninger</i>	10
1.4. <i>Det posttradisjonelle samfunnet</i>	11
2.0. VITENSKAPSTEORI	12
3.0. KVALITATIV METODE	13
4.0. ETNOGRAFI	15
5.0. DET KVALITATIVE FORSKNINGSINTERVJU	18
5.1. <i>Informantene</i>	19
5.2. <i>Etikk</i>	20
6.0. LIVSVERDENER	22
6.1. <i>NSD</i>	23
7.0. FRIHET	26
7.1. <i>Fribet til å bli seg selv</i>	27
7.2. <i>Seksualitetens fribet</i>	29
7.3. <i>Holdning til mannsforskning</i>	35
8.0. MANNSFORSKNING	36
8.1. <i>Maskuliniteter</i>	36
8.2. <i>Mannskroppen som nasjonalsymbol</i>	38
8.3. <i>Det umandige</i>	39
9.0. KJØNNENE	43
10.0. LOGGBOKEN	49
10.1. <i>Analyse av loggbokens notater</i>	54
11.0. ETNODRAMA	57
11.1. <i>Dramaturgien</i>	58
11.1.1. <i>Aristotelisk</i>	58
11.2. <i>Etnodramaet "Det sterke kjønn"</i>	59
11.3. <i>Utdrag</i>	61
11.4. <i>Tekstens muntlighet</i>	67
12.0. ETNOTEATER	69
12.1. <i>Spillested</i>	69
12.2. <i>Penka-metoden</i>	69
12.3. ANALYSE AV INTERVJUENE	73
13.0. AVSLUTNING	78
13.1. <i>Fribet, fellesskap og fortsettelse</i>	79

LITTERATURLISTE 82

Are you a man?

– Lady Macbeth til sin ektemann, *Macbeth*

1.0. INNLEDNING OG PROBLEMSTILLING

Dette forskningsprosjektet bunner i et ønske om å synliggjøre mannens situasjon. Det har vært vanlig å snakke om manglende likestilling for kvinner i Norge, men hva om vi snur det på hodet, og ser på hvilke områder i samfunnet hvor menn kommer til kort, presterer svakere eller er rett og slett mindre likestilte enn kvinner. Jeg kan nevne følgende områder: helse (menn har 4,5 år kortere levetid enn kvinner (statistisk sentralbyrå, 2008), mer dobbelt så mange menn enn kvinner tar selvmord (statistisk sentralbyrå, 2007) menn har mer risiko –og helsefarlige arbeidsplasser enn kvinner (Furuholmen, s. 38, 2015), skolegang (Blant gutter som startet i grunnkurs for første gang og som har fullført med studie – eller yrkeskompetanse i løpet av fem år er det 44% frafall (Statistisk sentralbyrå)), omsorgsrett (ved skilsmisse hvor barn er involvert bor kun 7% av alle barn hos far (Statistisk sentralbyrå, 2006), militærtjeneste (menn er fremdeles ansett som de mest velegnede til å være kanonføde eller drapsmenn i krig. ”To be men, most of all, they must accept the fact that they are expendable” (Gilmore, 1990, s. 225)), sosialt liv (menn har svakere sosiale nettverk enn kvinner, og opplever langt større psykiske vansker etter samlivsbrudd), vold mot menn (det er ikke bare menn som slår, kvinner slår også fra seg. 18.000 menn opplever å bli utsatt for grov vold av sin kvinnelige partner, mørketallene anses for å være store (Thoresen & Hjemdal, 2014) kjønnsrelativisme (manglene i menns liv er selvforskyldt fordi ”det er menn som har skapt samfunnet”, lik en av informantene valgte å uttrykke det), mannsrolle (sitatet under stammer fra feministen Betty Friedan)

”Weren’t men as well as women still locked in lonely isolation, alienation, no matter how many sexual acrobatics they put their bodies through? Weren’t men dying too young, suppressing fears and tears and their own tenderness? It seemed to me that men weren’t really the enemy, they were fellow victims, suffering from an outmoded masculine mystique that made them feel unnecessarily inadequate when there were no bears to kill” (Friedan, 1973).

– kvotering og incentivordninger (kvinner gis forrang til jobber og stipendier ikke pga. talent eller egnethet, men pga. kjønn), seksualitet (norske menn er blant verdens fremste forbrukere av porno (Skogedal, 2014)), undertrykkelse (menn har fått status som undertrykkere, følgelig er det kvinner som er ofrene. Hva gjør en slik dikotomi med dagens gutter og menn? ”Men have no clearly defined enemy who is oppressing them. How can men be oppressed when the culture has already identified them as oppressors, and when they see themselves that way? (Faludi, 2000, s. 144)), manglende yringsfrihet (en likestillingsrapport fra Worlds Economics forum tar ikke for seg noen av de områdene hvor menn gjør det svakere enn kvinner. Når det ikke er interessant at at menn henger etter helsemessig og gjør det langt svakere i skolen, så er dette et uttrykk for feministisk

definisjonsmakt (Furuholmen, 2015, s. 37), mansrollen (å være til overs, 25% av menn over 45 år er barnløse (Statistisk sentralbyrå, 2012) ”male shame comes from the suspicion that the world discredits your claim to manhood, finds it useless, even risible” (Faludi, 200, s. 144)). Undertrykkelse (menn latterliggjøres og reduseres i media; mange moderne bestselgere om menn, fremstår som særlig aggressive og nedlatende overfor menn. Kvinnelige karrierejournalister fremstiller menn som håpløse og umodne med titler som: ”The trouble with boys, Manning up: How the rise of women have turned men into boys, Where have all the good men gone?” og ”The end of men and the rise of women”. Hvordan klinger det hvis vi snur på tittelen? ”The end of women and the rise of men”. Den feministiske definisjonsmakten er både salgbar og politisk gangbar. Alt som ikke istemmer i denne dogmatikken, er det ikke (Furuholmen, 2015, s. 30).

Historisk sett har likestilling fokusert på kvinnes situasjon. Kan man ut fra det ovennevnte forestille seg at menn generelt ikke er en del av et hegemoni kun på bakgrunn av sitt kjønn, men at det også finnes strukturer i vår kultur som ikke undertrykker kvinner, men som snarere undertrykker menn?

For å undersøke dette nærmere vil denne forskningsoppgaven ta for seg følgende problemstilling:

”Hvordan opplever norske menn friheten i den moderne mansrollen?”

Jeg skal spørre fem informanter om hvordan de opplever dette. En av informantene er en kvinne og feminist for på den måten skape dialog mellom mennenes perspektiver og hennes. Disse forskningsintervjuene vil bli det som danner bakgrunnen for et etnodrama. Et etnodrama er en dramatisk tekst som er skrevet med utgangspunkt i forskningsmaterialet. Intervjuene vil bli viktige i denne sammenheng. Dramaet heter ”Det sterke kjønn” og vil bli satt opp som etnoteater, en scenisk realisering basert på etnodramaet. Iscenesettelsen finner sted på et bilverksted sentralt i Oslo. Masteroppgaven består derfor av tre deler; masteroppgaven, etnodramaet og etnoteateret. Etnodramaet og etnoteateret er det som utgjør den praktiske delen.

Opplevelse av frihet dekker mange områder, og det blir umulig å ta for meg alle. Her er det, i tillegg til den forskningslitteratur jeg har valgt ut, informantene selv som blir anførende. Dette er kun noen av spørsmålene jeg har stilt dem:

Hva er frihet for deg? Når føler du deg som mest fri? Hvilke grenser for din frihet opplever du som krevende? Tror du menn eller kvinner er mest frie? Hvorfor? På

hvilke områder tenker du at norske menn er frie? Opplever du at du har tilstrekkelig frihet til å uttrykke den du er? Hva tenker du på når jeg sier den moderne mannen?

De har gitt svært ulike svar til de samme spørsmålene, og jeg vil underveis i oppgaven ”flette inn” stemmene deres for på den måten la forskningen og informantenes stemmer stå i dialog med hverandre. Dette vil jeg gjøre underveis i større deler av oppgaven. I kapittelet om ”analysen av intervjuene”, vil jeg sammenfatte utsagnene, og til en viss grad kommentere ytterligere om hvordan informantenes livsverdener står i forhold til allerede eksisterende forskning.

1.1. DEN MODERNE MANNEN

Hvem er så den moderne mannen? Jeg spurte informantene om hva de tenkte da jeg sa ”den moderne mannen”, og her er noen av de ulike svarene jeg fikk:

Da tenker jeg på en mann som har fått skalpert av seg sin penis.

Den moderne mannen er en som har fått med seg at man må likestille så godt man kan”.

Mannsbegrepet har endret seg. Det å være mann i dag er veldig nyansert. Det er veldig omdefinert og justert ettersom hvor du er, hvor du befinner deg i livet, hvor du befinner deg yrkesmessig, og hvilke miljøer du er en del av.

Det er å ikke være oss selv fullt og helt. Den moderne mannen vet det.

”Da tenker jeg på en som er vokst opp med med en bevissthet om likestilling, med en bevissthet om å delta i et samfunn hvor likestilling blir forventet, og som har en større frihet til å ta valg enn i den tradisjonelle mannsrollen, i et patriarkalsk mannsamfunn.

Den observasjonen som leseren allerede her innledningsvis kan gjøre seg er at informantene har vidt forskjellige assosiasjoner til det samme begrepet, og man registrerer at det er ulike temperament i formidlingen samt foretrukne ordvalg. En observasjon jeg gjør meg er at de heterofile, mannlige informantene er i langt mindre grad begeistrede for de assosiasjoner spørsmålet har gitt dem. Vi skal se nærmere på hva grunnen til dette kan være senere i oppgaven.

1.2. BAKGRUNN FOR PROSJEKTET

Bakgrunnen for valg av nettopp dette emnet kan, på et noe mer personlig plan, være at jeg tilbragte min oppvekst i diverse ulike småbyer og de vidt forskjellige erfaringer dette har gitt meg. Jeg er ikke nødvendigvis en ”kunstnertype” (leseren får legge hva hen ønsker i det uttrykket), men jeg har alltid vært interessert i kunst, i litteratur, og særlig teater. Jeg

hadde andre interesser enn mange gutter på min alder, og siden jeg var både tøff, kunstneraktig, følsom og nerdete så var det ikke så lett for omgivelsene å sette meg i bås. Noen prøvde seg med at jeg var homo, at jeg var raddis, eller brun & bæs (et lokalt uttrykk fra den lille byen jeg bodde i; angivelig en som var medlem av Natur & Ungdom og som ”kledde seg deretter”), i noen miljøer ble jeg kritisert for å være for streit, noen ganger for sprø, men ofte en femikladd (som det så fint heter i hjembyen min). Jeg oppfatter det ikke som mobbing, men heller at det henger sammen med hvilke forventninger som eksisterte i samfunnet, i vennegjenger, om hvem jeg skulle være som gutt, senere som mann. Jeg fylte aldri kriteriene, samtidig som jeg overfylte dem i noen henseender, avhengig av hvilke miljøer jeg beveget meg i. Og dette er nettopp noe av poenget. En væremåte i tenårene som fungerte utmerket i ett miljø, kunne være katastrofalt i et annet (et kraftig ordvalg, men i den alderen så hadde jeg alltid en opplevelse av at mye var på spill; en jente, en vennegjeng, karakterer, relasjoner til foreldre etc). Altså; en suksess her, men en fiasko der.

Jeg er derfor opptatt av i hvilken grad vi er frie til å konstruere oss det ”jeg’et” som vi ønsker oss, som vi mener er oss til del, å få uttrykke den personligheten vi innehar, og de utfordringer som oppstår i sosialiseringssprosessen når omgivelsene øver sin innflytelse, i form av sanksjoner, straff og belønning. Som jeg kort nevnte kan de sosiale kodene være svært ulike, og at ulik praksis kan utøves i umiddelbar nærhet av hverandre. Slik ser og opplever man det i klasserommene hvor vennegjenger har ulike krav til deltagelse, fra nabo til nabo, fra én gate til en annen, fra ett tettsted til et annet. Allikevel er det fellesnevner, vi lever i Norge, og vi lever her i dag. En felles nasjonal kultur er med på å definere oss, og vår samtid formulerer verdier og kunnskap som kan være noe annerledes enn det som ble formulert for bare noen tiår tilbake. Denne relativismen er jeg svært opptatt av, forestillingen om at vår tid, at vår kultur har kjempet seg frem til den beste av mulige verdener. Samtidig vet vi at et hvert samfunn er i endring, og kanskje finnes det løsninger for samfunnet som er enda mer hensiktsmessige enn de vi lever med i dag.

1.3. INFORMANTENES ULIKE TOLKNINGER

Problemformuleringen er som nevnt: ”Hvordan opplever norske menn friheten i den moderne manssrollen?” Jeg må innledningsvis gjøre oppmerksom på at formuleringen har avstedkommet hovedsakelig to ulike typer svar. Den første tolkningen er den hvor manssrollen står i forhold til omgivelsene rundt ham. Formuleringen kan da like gjerne leses: ”Hvordan opplever den moderne norske mannen sin frihet i forhold til kone, arbeid og livet generelt?” Den andre måten spørsmålet er blitt tolket på er: I hvilken grad opplever

mannen at han kan utvikle og teste ut karaktertrekk i seg selv som ikke bekrefter det stereotypiske mannsidealet? Er det rom for å søke personlighetsutvikling som avviker fra det stereotypiske og heteronormative, og hvordan reagerer omgivelsene på dette? Er det straff eller belønning som venter den som avviker fra det normative i personlighetsutviklingen?

Oppgaven tar derfor for seg begge disse aspektene; friheten i møte med verden, og friheten i møte med seg selv. Og disse vil unektelig henge sammen, fordi våre handlinger vil stå i samsvar med hvem vi oppfatter at vi er, og videre kan vi hevde at den vi er – defineres også i høy grad av våre handlinger.

1.4. DET POSTTRADISJONELLE SAMFUNNET

Den britiske sosiologen Anthony Giddens skriver i artikkelen ”Living in a post-traditional society” at det senmoderne vestlige samfunnet har brutt med de fleste verdiene som dominerte i tidligere tider. Alternativene ligger mer åpne, og det er i denne diskontinuiteten med fortiden at man nå finner en rekke valgmuligheter knyttet til væremåter og handlingsmuligheter (Langeland, 2013, s. 123). Videre står det at den angloamerikanske og europeiske kulturen representerer et posttradisjonelt samfunn, og at en posttradisjonell *maskulinitet* står i forbindelse med sin fortid, men er ikke bundet av den. ”Den posttradisjonelle maskuliniteten problematiserer heteronormativiteten i de dominerende maskulinitetsidealer” (Langeland, 2013, s. 124). En posttradisjonell maskulinitet åpner for en mer passiv objektposisjon som bryter med maskulinitet som mer aktiv og handlende, og maskulinitet blir i større grad en iscenesettelse. En posttradisjonell maskulinitet blir et politisert symbol for en ”feminisering” av mannen. (Langeland, 2013, s. 124).

Og selv om det muligens er sant at den moderne tidsalder går mot sin slutt. Og at vi befinner oss på terskelen til et nytt omfattende kulturskifte – en postmoderne symbolsk orden om man vil – så er det moderniteten vi kommer fra. I et moderne samfunnssyn kan ikke ”kjønn” betraktes som et avgrenset sosialt fenomen, men ”som et kulturelt kategoriseringsprinsipp med vidtrekkende samfunnsmessige implikasjoner (Solheim, 2007, s. 29).

Vår kjønnsforståelse tar utgangspunkt i moderniteten, og det er disse sporene vi fremdeles går i, de som preger vår virkelighetsoppfatning (Solheim, 2007, s. 18). Forfatteren hevder at det posttradisjonelle *ikke* har løsrevet seg fra moderniteten det kommer fra, at et slikt brudd ikke har funnet sted, og at vi fremdeles er påvirket av ”de store historiene”. Samtidig ser vi et oppbrudd av en rekke strukturer knyttet til kjønn, familie og muligheter til individuell utfoldelse som ikke fantes tidligere. Det tradisjonelle kan i mindre grad være målestokk for det fremtidige. Det posttradisjonelle er ennå ikke et utvannet, eller hult,

begrep, men understreker omfanget på en rekke samfunnsmessige endringer, i dette tilfellet kjønnsforskningen og hvordan kjønn ”praktiseres” i kulturen.

Vår tid kjennetegnes av en økende opplevelse av å kunne frigjøre seg fra tradisjonelle identitetsskapende kategorier som for eksempel kjønn, klasse og alder (Giddens, 1997, s. 93). Den fastlagte sosiale identiteten som poststrukturalistiske tilnærminger vil til livs, blir ut fra den kritiske modernitetsteorien betraktet som en identitet som kjennetegnet det førmoderne samfunnet. Dette kvalitative skiftet i det moderne menneskets selvforståelse, dets evne til selv å forklare hvordan ens egen identitet er utformet, betegner Giddens som den refleksive modernisering (Giddens, 1997, s. 11). Forfatteren skriver videre at den refleksive konstruksjonen av identitet kjennetegnet det førmoderne samfunn. Jeg tolker det siste utsagnet om at det post-strukturalistiske samfunnet har likhetstrekk med det pre-strukturalistiske, en samfunnsstruktur som ligner den som fantes før tradisjonene oppstod, altså en vøren før kulturen. Kulturen definerer oss. Kulturen avgrenser oss. En oppfattelse av grenseløshet knyttet til egen person og en opplevelse av det ubegrensede i utviklingen av identitet skaper ingen faste kategorier. Er dette en form for nihilisme? Hvis jeg kan være alt, så er det samtidig ingenting som definerer meg. Når ingenting definerer meg; er jeg da samtidig den frieste mannen på jord? Og er ikke absolutt frihet nihilisme i sin mest rendyrkede form?

2.0. VITENSKAPSTEORI

Fenomenologien undersøker bevissthetens strukturer slik de erfares fra et førstepersonsperspektiv. Det kan være hvordan ytre objekter, for eksempel fenomener i naturen, andre mennesker eller tanker og følelser, framtrer for en menneskelig bevissthet (Sampson, 2008, s. 38).

Hensikten med fenomenologiske studier er å finne essensen eller den sentrale underliggende meningen av en opplevelse eller erfaring. Målet for fenomenologiske dataanalyser blir dermed å prøve å nå frem til denne essensielle, konstante strukturen (Postholm, 2011, s. 99).

Jeg har et fenomenologisk perspektiv hvor jeg søker erfaring med og nærhet til fenomenet jeg skal fortolke. Kunnskap konstrueres i interaksjon med andre mennesker, og i en forskningsprosess vil min forståelse bli påvirket av de andres forståelse (Ellinggaard, 2014, s. 11). Ikke bare er kunnskap produsert, den er også situert, og den er relativ til den erfarende bevisstheten. Videre kan vi si at bevisstheten er intensjonell. Det vil si at den alltid retter seg mot noe eller dreier seg omkring fenomenene i kraft av deres mening (Sampson, 2008, s. 38). Innenfor sosialkonstruktivismen blir virkeligheten, i et

fenomenologisk perspektiv, formet av hvordan vi begriper verden. Hermeneutikken er vanligvis knyttet til tekstforståelse, men kan også benyttes til undersøkelser av mennesker og menneskelige erfaringer. Hver eneste erfaringsverden er en horisont av meninger. Forskeren kan sette seg inn i en annens horisont. Hen kan da sette seg inn i dennes meningsfelt ved bruk av empati (Alvesson og Sköldberg, 2011, s. 245). Forfatterne hevder at, iflg. hermeneutikken så kan forskeren aldri være fri fordommer eller for-forståelser. Ingen kan være en tabula rasa. Dette er den hermeneutiske sirkelen: å forstå forutsetter for-forståelse, men samtidig er for-forståelsen et hinder for forståelsen.

För att hindra detta att utvecklas till en ond cirkel menar de existentiella hermeneutikerna att vi kontinuerligt måste alternera mellan inträngande i den främmande världen och återkoppling till vårt eget referenssystem (Alvesson & Sköldberg, 2011, s. 245).

Vi kan suksessivt forstå det fremmede referansesystemet, ved at vi samtidig gradvis reviderer eller beriker vårt eget. Slik skjer en sammensmeltning av horisonter. Dette hermeneutiske perspektivet, når det gjelder tilnærming til andre mennesker, minner sterkt om det fenomenologiske hvor undersøkelsen ønsker å trenge inn til deres vesen eller betydning.

3.0. KVALITATIV METODE

”I kvalitative studier strever forskeren med å forstå kompleksiteten på feltet som han eller hun studerer” (Postholm, 2010, s. 32). Både det unike ved hvert forskningssted og dets kontekst er viktig å fange opp for å forstå. Dette medfører at forskeren må innta en fortolkende rolle gjennom hele forskningsprosessen, og på den måten blir han eller hun det viktigste forskningsinstrumentet gjennom hele forskningsarbeidet.

Jeg skal i denne oppgaven redegjøre for noen hovedpunkter som jeg opplever er av større betydning i mitt arbeid med forskningsintervjuene, og som det er svært viktig at jeg opprettholder bevissthet om. Dette er hva Brinkmann og Kvale (2009, s. 72), beskriver som de syv trekk ved intervjubasert kunnskap.

1. *Kunnskap er produsert.* Forfatterne skriver at intervjukunnskap konstrueres sosialt i samspillet mellom intervjuer og intervjuperson. Den resulterende kunnskapen, produktet, er noe som skapes i fellesskap.
2. *Kunnskap er relasjonell.* Det betyr at den kunnskap som skapes gjennom intervjuet er interrelasjonell og intersubjektiv. Forskeren kan velge å fokusere på kunnskapen som produseres i møte mellom intervjueren og

den intervjuede, eller; forskeren kan velge å konsentrere seg om samspillet mellom deltakerne i intervjusituasjonen. Det intersubjektive betyr at det er møtet mellom de to som skaper kunnskapen.

3. *Kunnskap er samtalebasert.* ”Forskningsintervjuer er basert på samtaler som gir adgang til kunnskap. Når troen på en objektiv virkelighet, som kan avspeiles og avbildes i vitenskapelige modeller, forsvinner, må oppmerksomheten rettes mot diskurs” (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 73).
4. *Kunnskap er kontekstuell.* Menneskets liv og forståelse er kontekstuell, hevder hermeneutikken. At den er kontekstuell betyr at den finner sted her og nå i en temporal dimensjon over tid. Intervjuer er følsomme for de kvalitative forskjellene og betydningsnyansene som ikke nødvendigvis lar seg kvantifisere og sammenligne på tvers av kontekster og modaliteter. Kunnskapen som oppnås i én situasjon, kan ikke automatisk overføres til, eller sammenlignes med, kunnskap i andre situasjoner.
5. *Kunnskap er språklig.* Språket er intervjuprosessen verktøy. Forfatterne vektlegger prosessen fra muntlig utsagn til transkribert tekst, og nevner avslutningsvis ulike tilnæringer til analyse av intervju.
6. *Kunnskap er narrativ.* Den intervjuede kan fortelle historier om livet sitt. Det er en effektiv måte å finne mening i vår sosiale virkelighet og vårt eget liv på. Fortellinger informerer oss om den menneskelige betydningsverden.
7. *Kunnskap er pragmatisk.* God forskning er forskning som fungerer. Men hva som er ”nyttig” er ladet med verdi og etiske spørsmål. Hvorvidt en undersøkelse er vitenskapelig, eller om den fører til sann kunnskap, har i dag en tendens til å bli erstattet av det pragmatiske spørsmålet om hvorvidt den leverer nyttig kunnskap (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 74).

Og hensikten? ”Målet er å finne ut hva erfaringen betyr for personene som har opplevd denne erfaringen ved hjelp av beskrivelsen de gir (Postholm, 2010, s. 45). ”Haseman skriver følgende om kvalitative undersøkelser: ”It prefers inductive approaches and necessarily encompasses a wide range of research strategies and methods, embracing the perspectives both of researchers and participants” (Haseman, 2006, s. 2). Han skriver videre at kvalitative undersøkelser har som hovedmål å forstå betydningen av menneskelig gjøren, men at det i de senere år har vært en rekke forskere som har vært utilfredse med den kvalitative forskningsmetodes begrensninger og dets vektlegging av et skriftlig resultat. Det subtile og det nyanserte i menneskelig ageren kan være vanskelig å dokumentere eller

gripe med ord, derfor er det en rekke forskere som søker etter andre symboler som kan representere den kunnskapen de ønsker å vise til.

Investigators are invited into considering the entire range of communicative expression in the arts and entertainment world – graphic arts, video, drama, dance, magic, multimedia, and so on as forms of research and presentation (Haseman, 2006, s. 4).

Dette bekrefter også Gjærum og Rasmussen (2010, s. 26) når de skriver at fra slutten av forrige århundre kan vi internasjonalt se en stadig økende interesse for kunstfaglig forskning og en interesse for kunnskapsproduksjon –og formidling gjennom andre symbolske og skriftlige medier enn skrift og tale.

4.0. ETNOGRAFI

Ofte assosieres etnografi med antropologi og innebærer da en lengre tids opphold i et lokalsamfunn. Ideen er å vise hvordan sosial handling i en verden kan forstås ut i fra en annen kulturs synsvinkel (Alvesson & Sköldberg, 2011, s. 177). Termen etnografi inneholder to komponenter; det empiriske arbeidet og den ferdige studien som er teksten. Noe av det som kjennetegner etnografi er at forskeren må stille med åpent sinn overfor det som hen skal studere. Alvesson og Sköldberg skriver at en teori eller en referanseramme må styre arbeidet, men at denne ikke må stille seg i veien for observasjoner og analyser. Etnografi fordrer personlig involvering, fleksibilitet og mulighet til å komme nær de som er gjenstand for forskningen.

Etnografen är intresserad av förståelse och att beskriva en social och kulturell scen från det emiska eller insidernperspektivet. Etnografen är båda historieberättare och vetenskapsman; ju närmare läsaren av en etnografi kommer til att förstå den inföddes synvinkel, desto bättre historia och desto bättre vetenskap (Alvesson & Sköldberg, 2011, s. 178).

Det har skjedd en økende interesse for etnografiske undersøkelser, et økt ønske om ”å være der”, å være delaktig blant de som blir studert og ta del i deres erfaringsverden. Førstehåndsopplevelsen kan gi et dypere forståelsesnivå og gi mer grunn til autoritet enn bare å dele ut spørreskjema eller gjennomføre intervjuer. Men det er en rekke utfordringer også knyttet til denne arbeidsmetoden. (Alvesson & Sköldberg, 2011, s. 181). Det er nærmest grenseløse muligheter for kontekstualisering ut fra deltakernes egen medbrakte kunnskap og annen tilført kunnskap i det kunstneriske materialet. Derfor må slike kontekster velges og formuleres, og det er et svært viktig avgrensingsarbeid (Rasmussen, 2012, s. 44). Innholdet, innhenting av informasjon og iscenesettelsen av dette bærer mange av de samme kjennetegnene som etnoteater. Den fiktive delen baseres på informantenes egne beretninger. De tolkes og redigeres av meg for å danne et

tekstgrunnlag som de selv, skuespillere eller andre impliserte parter fra informantenes egne liv og som har hatt en rolle i de erfaringene de har fortalt om.

Da jeg var student ved École du theatre de Jacques Lecoq arbeidet vi frem forestillingene våre etter mange av de samme prinsippene som etnografen. Observasjon av omgivelsene ble vektlagt for hver eneste teaterpresentasjon. Da var det ikke kun mennesker som skulle observeres, men også elementene (jord, ild, vann, luft), gjenstander, bygninger, malerier, dyr – ja, alt som kunne være gjenstand for observasjon var det mulig at studentene skulle utforske, for deretter å gjengi en kvalitet eller en bevegelse ved det studerte med sine egne kropper. Virkeligheten skulle inn på scenen, men det var tolkningen og evnen til å gjengi det studerte som definerte graden av studentens artisteri.

Den som leiter den finn, men ikkje det han leiter etter.

– Arne Garborg, 1899

5.0. DET KVALITATIVE FORSKNINGSINTERVJU

Jeg har valgt å ha en fenomenologisk metode i mine kvalitative forskningsintervjuer. Innenfor fenomenologi er objektivitet uttrykk for troskap mot de undersøkte fenomenene. Man skal beskrive det gitte så presist og fullstendig som mulig. Målet er å nå frem til essensen av det undersøkte, nemlig fenomenets vesen. Dette skjer ved å beskrive enkeltfenomener og på den måten søke etter deres allmenne vesen (Kvale & Brinkmann, s. 46). De skriver videre at det er viktig at et kvalitativt forskningsintervju inneholder både faktaspørsmål og meningsspørsmål (2009, s. 49). I boken "Det kvalitative forskningsintervju" navngir de tolv aspekter ved det kvalitative forskningsintervju, disse er: livsverden; tema for intervjuet er den intervjuedes livsverden, mening; intervjuet har som formål å fortolke meningen med sentrale temaer i intervjupersonens livsverden, kvalitativt; hensikten er å innhente kvalitativ kunnskap, deskriptivt; intervjuet skal samle inn nyanserte beskrivelser ved intervjupersonens livsverden, spesifisitet; beskrivelser av spesifikke situasjoner og hendelsesforløp innhentes, ikke generelle meninger, bevisst naivitet; intervjueren unngår ferdigoppsatte kategorier og fortolkningskjemaer og viser åpenhet overfor nye og uventede fenomener, fokusert; intervjuet fokuserer på bestemte temaer, tvetydighet; tvetydighet kan gjenspeile motsetninger i den intervjuedes livsverden, endring; intervjuprosessen kan gi ny innsikt og bevissthet, og intervjupersonen kan komme til å endre beskrivelser og fortolkninger av et tema underveis, følsomhet; være bevisst på at ulike intervjuere kan fremkalle ulike uttalelser om det samme temaet, interpersonlig situasjon; kunnskapen som innhentes blir produsert gjennom den interpersonlige interaksjonen, og til sist; positiv opplevelse; intervjuet kan oppleves berikende og verdifull for intervjupersonen som kan ha fått ny innsikt i egen livssituasjon (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 48).

Jeg tar med meg dette inn i de forestående intervjusituasjonene. Kunnskapen som innhentes må for forskeren stå i en oversiktlig sammenheng med allerede eksisterende kunnskap. Boken understreker også at "uten presentasjon av eksisterende kunnskap om undersøkelsestemaet er det vanskelig for både forskere og lesere å konstatere hvorvidt kunnskapen som innhentes via intervjuene, er ny, og dermed hvilket vitenskapelig bidrag undersøkelsen representerer" (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 123). Den innhentede kunnskapen må settes i kontekst med allerede etablert viten som jeg også må presentere i masteroppgaven. Et kvalitativt forskningsintervju søker kvalitativ kunnskap uttrykt i normalt språk, hvor målet ikke er kvantifisering. "Intervjuet sikter mot nyanserte

beskrivelser av den intervjuedes livsverden gjennom ord og ikke tall” (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 49).

5.1. INFORMANTENE

Informantgruppen min består av fem personer, fire menn og én kvinne. I søken etter informanter har jeg forsøkt å skape en så stor spredning i alder, sosial status og økonomiske forhold som mulig. To menn er heterofile, to av dem homofile. Dette for å synliggjøre evt. ulike oppfatninger om det maskuline, belyst av legning. Samtidig må jeg få understreke denne oppgavens begrensede omfang. Med kun fem informanter kan jeg vanskelig hevde at funnene er representative for resten av samfunnet, det vil jeg følgelig ikke gjøre, samt med tilfellet av de to homofile menn som er med i undersøkelsen, kan informasjonen som gis, i like stor grad skyldes oppfatninger som overhodet ikke springer ut fra deres legning. Jeg skal derfor gjennomføre sammenligningen av heterofiles og homofiles oppfatninger om det maskuline svært varsomt, og ta meg i akt å hevde om oppfatningene skyldes legning. Allikevel, jeg kan heller ikke anse seksuell legning som ubetydelig. Jeg vil forsøke å gjøre det så tydelig som mulig når det er sammenfallende synspunkter mellom de homofile informantene, og når informanten tilkjennegir oppfatninger som vedkommende deler med kulturen han er en del av, en kultur som heterofile menn vanligvis ikke har adgang til.

Leseren ser også at det er en kvinne blant informantene. Det var viktig for meg som forsker at det var en kvinne som hadde et tydelig feministisk innhold i sin livsanskuelse slik at de mannlige informantenes holdninger kunne speiles mot dette. Det betyr at informanten er blitt valgt ut fra at vedkommende er en markant, eller i hvert fall aktiv, feminist slik at det feministiske perspektivet bevares. En sammenligning av hennes og mennenes betraktninger tror jeg kan bli svært interessant og er noe jeg ser frem til å foreta senere i denne oppgaven. La meg også legge til – om den kvinnelige informanten – at det var til fordel for undersøkelsen om hun også levde i samboerskap med en mann, lik de to heterofile mannlige informantene levde i samboerskap med en kvinne. Dette ville kunne gi mulighet til å se lignende situasjoner fra to ulike kjønnsperspektiver.

En stor del av mitt forskningsmateriale baserer seg på intervjuer av informantgruppen. Jeg nevner kort noen karakteristika knyttet til hver informant:

- 1) Mann, 53 år, gift, heterofil, jobbet i hæren i 15 år som major, utstasjonert i en rekke krigsområder, etterutdannet til sivilingeniør, gift, 1 barn

- 2) Mann, 37, gift, heterofil, to barn i alderen 6-8 år, jobber i kultursektoren
- 3) Mann, 27 år, ugift, homofil, ingen barn, student
- 4) Mann, 36 år, homofil, ugift, ingen barn, jobber i kultursektoren
- 5) Kvinne, 35 år, gift, hetero, 4 barn, jobber i kultursektoren

Alle er bosatt i Østlandsområdet. Bildene som benyttes i oppgaven er kun til illustrasjon, og har intet å gjøre med informantene.

5.2. ETIKK

Opplevelser knyttet til parforhold, arbeidsliv, vennskap, seksualitet og singeltilværelse ble berørt i forskningsintervjuene. I en slik situasjon stiller informanten seg sårbar. Det er i den forbindelse noen forholdsregler knyttet til dette som jeg synes er verdt å nevne.

En rekke etiske hensyn som må prioriteres i alle faser av intervjuprosessen (Brinkmann & Kvale, 2009, s. 80). Selv om det er fristende å sitere informasjonen i sin helhet, grunnet dens innhold og betydning den har hatt i arbeidet jeg selv har utført, skal jeg komprimere informasjonen noe for leseren samtidig som dets innhold er forsøkt bevart. Forfatterne nevner etiske problemstillingen knyttet til syv forskningsstadier når det gjelder det kvalitative forskningsintervju. I planleggingen er det viktig at man innhenter et informert samtykke fra intervjupersonen. ”Samtykke til å delta i studien, sikre konfidensialitet og vurdere hvilke mulige konsekvenser studien kan ha for intervjupersonene” (Brinkmann & Kvale, 2009, s. 80). Det er vanskelig for meg som masterstudent, forsøksvis forsker, å forutse hvilke konsekvenser intervjuet kan ha, men jeg kan gjøre mitt ytterste for å informere om intervjuets hensikt og om intervjuets innhold slik at ikke informantene blir overrumplet. Alle informantene fikk detaljerte innføringer i masteroppgavens hovedtema. Jeg gjorde det tydelig at hvis de ønsket spørsmålene i forkant av intervjuet så ville de bli gjort tilgjengelige. Grunnen til at jeg i utgangspunktet ventet med å gi fra meg disse er at jeg ønsket å oppnå en viss spontanitet i intervjusituasjonen, samt når spørsmålene oppstår i en atmosfære av fortrolighet, og en viss grad av intimitet, så ville de kanskje virke mindre avskrekkende enn lest på egenhånd i en helt annen setting. Jeg ønsket heller ikke at svarene skulle være innstuderte. ”Informert samtykke innebærer også spørsmålet om hvor mye informasjon som bør gis, og når (Brinkmann & Kvale, 2009, s. 89). Men som tidligere nevnt; alle informanter ble opplyst om at spørsmålene ville være tilgjengelige hvis ønskelig. Ingen ba om dette.

I intervjusituasjonen ble informantene på ny gjort oppmerksom på den konfidensialitet jeg var forpliktet til å overholde etter avtale med NSD. I denne situasjonen så jeg også etter mulige stressopplevelser knyttet til spørsmålene mine. Dette var også en løpende vurdering; der hvor jeg så muligheten til å fordype oss i et tema, muligens også av en mer personlig karakter, gav jeg oppfølgingsspørsmål. Her gjaldt det å utvise skjønn og taktfullhet. Når det gjaldt stressopplevelser, så kunne jeg ikke avlese noe ubehag hos noen av informantene i intervjusituasjonen. Det kan nevnes at en av informantene drakk vin i løpet av intervjuet, hvor jeg forholdt meg sober. Kanskje gjorde han dette for å selv kunne slappe av og løsne tungebåndet.

Boken understreker ettervirkninger som en konsekvens av et kvalitativt forskningsintervju, men kanskje er dette særlig gjeldende i intervjusituasjoner hvor enda mer alvorlige temaer drøftes? Allikevel, man vet aldri, og noen følsomme temaer kom frem i lyset. Jeg tok derfor alltid kontakt med informantene etter noen dager for å takke for deltagelsen og deretter spørre hvordan det gikk, om vedkommende hadde det bra osv.. Jeg fikk ikke tilbakemeldinger på at det gjennomførte intervjuet hadde gitt negative opplevelser eller konsekvenser i ettertid.

Deretter er det snakk om lojalitet, både i transkribering samt i analysen. Transkribering må være tro mot det som er blitt sagt. Når det gjelder analysen, så reiser spørsmålet seg om hvor dypt og kritisk intervjuene kan analyseres, og hvorvidt intervjupersonene bør være med på å bestemme hvordan uttalelsen deres skal tolkes. Her reiser det seg en interessant problemstilling, for i mitt tilfelle, hvor intervjuene skal presenteres i en kunstnerisk bearbeidet form tilrettelagt for scenen så finner en transformasjon sted, en endring i medium, og i denne bevegelsen skjer også en kunstnerisk søken, en fortolkning. Denne fortolkningen muliggjøres av en kompetanse som informanten i mange tilfeller ikke innehar. Resultatet som de søker vil sannsynligvis strebe mot et annet uttrykk, et uttrykk muligens nærmere sitt opphav, den verbale formen, det ordbaserte. Derfor har jeg i prosessen med å skape etnotheaterforestillingen vært bevisst på at jeg ønsker aktører som ikke er en del av informantgruppen. Vi må få tolke informasjonen med de verktøy vi har til rådighet, uten å bli ”arrestert” av de som sitter med fasiten på ”slik det *virkelig* var”, eller ” slik det *virkelig* opplevdes”. ”I kvalitativ forskning blir virkeligheten skapt eller konstruert av personene som deltar i studien” (Postholm, 2011, s. 34). Kvalitative forskere er interessert i å forstå hva disse tolkningene er på et bestemt tidspunkt i en gitt kontekst.

6.0. LIVSVERDENER

Jeg ser på arbeidet med masteroppgaven også som en prosess, og i en prosess må man også tillate seg å gjøre feil. Et slikt tilfelle oppstod i forbindelse med intervjuet av den første informant. Jeg har tidligere i oppgaven redegjort for det kvalitative forskningsintervju og hvordan spørsmålene kan bli en inngang til informantens livsverden. Dette forstod jeg rent *intellektuelt*. Med det mener jeg, at det først var halvveis inn i mitt første intervju at jeg merket at mine oppfølgingsspørsmål søkte å få bekreftet en livsanskuelse, *min* livsanskuelse. Situasjoner og virkelighetsbeskrivelser jeg la frem resonnerte ikke hos mottageren, og i løpet av noen minutter forstod jeg at jeg var blitt mer interessert i å la vedkommende få vite om min livsverden, enn jeg av informantens. Jeg skrev i loggen: *"Jeg kom hit for å få bekreftet min livsverden, men oppdaget i stedet en helt annen livsverden enn min egen"*.

For meg, da jeg oppdaget hva som var i ferd med å skje, ble dette en kopernikansk vending. Jeg snudde fullstendig i fremgangsmåten, terpet overhode ikke på å skape forståelse for mine spørsmål (som var et uttrykk for min idé av verden). For hva jeg tidligere hadde lest om fenomenologi, muligens først ikke forstått, deretter forstått kun intellektuelt, ble til en erfaring, en nærmest kroppslig erfaring, – og i mangel av et bedre ord, en aha-opplevelse. Ved å sette parentes omkring eller suspendere antagelser en har om fenomenene, skal en kunne få innsikt i hvordan de rene fenomenene framtrer i seg selv, uavhengig av forestillingene en måtte ha om dem på forhånd (Sampson, 2008, s. 38). Jeg så hva som hendte, og jeg endret kurs.

Jeg gav informanten langt mer tid til å finne sitt språks muligheter innenfor temaet, og spurte uten tanke om å få bekreftet noe, men med undrende holdning forsøke å forstå. Da først oppdaget jeg hvor interessant informantens livsverden var, hvor annerledes den var min egen, og da jeg inntok denne langt mer lyttende holdningen, tilmed fascinasjon, opplevde jeg at jeg fikk kjennskap til en livsverden av stor betydning for både oppgaven og etnodramaet. Jeg var svært takknemlig da vi avsluttet intervjuet.

De fleste intervjuene fant sted i informantenes egne nærmiljøer; f.eks. på kjøkkenet hos en informant, eller på kontoret, eller i et klasserom hvor informanten studerte. Hvorfor var dette viktig? Tanken var at personen ville føle seg tryggere i sitt eget miljø. Det var *deres* livsverden jeg ville få innblikk i. Da var det naturlig at jeg kom til informantene, i stedet for de til meg. Omgivelsene deres kunne kanskje hjelpe meg å forstå mer av deres livsverden. Hvor kom de fra? Hvilke omgivelser beveget de seg i?

6.1. NSD

Knyttet til NSD var det viktig å redegjøre for hvordan den sensitive informasjonen skulle oppbevares. Gjennomføring og lagring av intervjuene har i korte trekk foregått på denne måten: informasjon om den kommende intervjusituasjonen ble formidlet per telefon eller per epost. Intervjuene ble gjennomført med båndopptaker, notater ble også gjort underveis i intervjuene. Notatboken ble alltid tatt med hjem etter intervjuet og plassert i skrivebordsskuffen. De auditive opptakene ble lastet inn på datamaskinen. Datamaskinen er en bærbar maskin så den har vært med meg til andre ”oppdrag”. Skulle den mistes eller hvis noen stjal den fra meg, så er de forholdsregler for å bevare informantens anonymitet ivaretatt på den måten at lydopptaket er navngitt med en kode. Det foreligger ingen personopplysninger knyttet til lydmappen som navngir informanten. Ingen navngis i oppgaven eller i etnodramaet. Kjennetegn holdes til et minimum lik leseren opplever den helt i begynnelsen av dette kapittelet om det kvalitative forskningsintervju. Den etiske protokollen for undersøkelsen min og hvilke grep som er foretatt for å bevare den nødvendige anonymitet er sendt NSD og er blitt godkjent.

Hvorfor påstår vi med slik lidenskap, med slikt hat overfor vår nærmeste fortid, overfor vår nåtid og overfor oss selv at vi er undertrykte?

– Michel Foucault, *Seksualitetens historie*

7.0. FRIHET

Vi mennesker er kastet inn livet, om det hadde vi ikke noe valg. Derimot står hvert menneske ansvarlig for hvem hun eller han velger å være. Friheten i tilknytning til å velge livet og den mening det skal ha, er gitt menneskene som transcendent væren. Å transcendere betyr å overskride. Innenfor eksistensialismen er dette rettet mot det som befinner seg utenfor nået, menneskets intensjonalitet utover det som eksisterer kun her og nå. Det at mennesket strekker seg utover det som er her og nå, gir det frihet (Sampson, 2008, s. 36). Forfatteren skriver videre at samtidig må mennesket forholde seg til de faktiske forhold. Disse setter rammen for friheten. I analysen av intervjuene skal vi se nærmere på hvordan trygghet og familieliv kan skape slike rammer for friheten, slik at også det som kan sies å sette begrensninger for frihet, kan være et uttrykk for friheten i seg selv.

Mening og identitet kan etableres såfremt man bryr seg om noe. Friheten er i siste instans en frihet til å ofre seg for det man bryr seg om. [] Din personlige frihet er en frihet til å realisere verdier i livet ditt. Et fritt liv behøver ikke å være et særlig meningsfullt liv, simpelthen fordi et individ kan velge å bruke sin frihet på lite meningsfulle måter. Et meningsfullt liv behøver heller ikke være et særlig fritt liv, fordi et individ kan finne sin livsmening i en levemåte som gir friheten svært lite spillerom (Svendsen, 2014, s. 28).

En informant sier det slik: ”En mann må finne sin balanse mellom autonomi og tilhørighet. [ ] Menn kan ha store forpliktelser og allikevel føle frihet. Han kan gjøre ekstremt mye husarbeid og fremdeles føle frihet. Men han må velge det – *føle* at han velger det”.

Det moderne mennesket synes i sin lykkestreben å være fanget i et paradoks der det både ønsker ubegrenset frihet og en tilhørighet. Vi forstår i dag friheten ofte rent negativt, som en frihet fra alle forpliktene relasjoner til andre mennesker. Men den kan også tenkes som en positiv frihet til å inngå slike relasjoner. Det er en mindre ensom frihet (Svendsen, 2014, s. 29).

Jeg lar dette stå i sammenheng med uttalelsene fra informantene:

For å føle meg fri, så må jeg føle meg ufri.

Friheten er desto større innenfor de trygge rammene.

Frihet er blandingen av å gjøre noe, for så å ikke gjøre noe.

Frihet er for meg bundet opp til ufrihet.

Total frihet oppleves ikke som frihet.

Kan ikke oppleve frihet uten en viss grad av ufrihet.

Legg merke til hvor presist de er i stand til å definere egen opplevelse av frihet, og hvor nært den ligger opp til sitatet av filosof Lars Fr. Svendsen. Det er altså vekselspillet

mellom forpliktelser og frihet som gir den ettertraktede formen for frihet. Den som eksisterer mellom autonomi og tilhørighet.

En av informantene utdypet: ”Frihet for meg er å gå ut av hulen og forsøke å skape noe. Frihet er arbeidet”. Legg merke til bruk av ordet hule fremfor ordet hus. Her trekker informanten paralleller til noe ur-tidsmessig, altså en opphavlig boform. En rekke av synspunktene hans kan sies å være noe mer ”umoderne”, satt opp i mot noen av de andre informantenes utsagn. Han er blant annet skeptisk til den moderne mannsrollen, og innleder intervjuet med å omtale den moderne mannen som en kastrert mannsskikkelse (”skalpert av seg sin penis”). Informanten har flere definisjoner av frihet som han ønsker å dele med seg.

Frihet er et fundament for de reelle verdier. Frihet er ikke et mål i seg selv, frihet er et middel. Nytelsen av kampen mellom ufrihet og frihet. Å tilkjempe seg den friheten, og så bli satt i ufrihet. Det er i det spennet at du kan vinne frihet. Frihet må vinnes til enhver tid. På nytt. På nytt.

Det blir med ett stille. Etter å ha søkt etter de rette ordene, finne den rette spesifiseringen om hva frihet er for ham, retter informanten seg opp i ryggen og snakker høyere, han utbasunerer: ”Jeg opplever *testosteron* som en veldig frihetsfølelse”. Jeg spør hvordan, og får til svar:

I et testosteronkick, så er det jo det. Du står med begge beina mot jorda og du eier den jorda og du føler bjellene dine dingle mellom beina og du har hendene opp i været og du slår deg på brystkassen – samtidig som du er kåt og glad.

Jeg noterer flittig, og registrerer at båndopptageren fungerer som den skal. I min egen analyse i loggboken har jeg notert følgende:

Beskrivelsen hans er morsom, samtidig som jeg ikke tror at den var ment ironisk eller at den ønsket å harselere. Jeg tror beskrivelsen var uttrykt i et øyeblikk av ektefølt entusiasme. Ville en kvinne kunne uttale seg lignende (med unntak av ”bjellene som dingler?”).

Hans maskuline biologi spiller en viktig rolle i opplevelsen av frihet. ”The answer to the manhood puzzle lie in the culture; we must try to understand why culture uses or exaggerates biological potentials in specific ways (Gilmore, 1990, s. 23). Jeg skal senere forsøke å gi et svar på dette i kapittelet om dannelsen av det maskuline som et nasjonalt symbol.

7.1. FRIHET TIL Å BLI SEG SELV

”Frihet er å kunne utrykke og være den man vil være. Eller i hvert fall føle trygghet til å utforske seg selv, teste ut kvaliteter ved seg selv”, sier en av informantene. Dannelsen av

personligheten er en prosess og hver enkelt av oss trenger friheten til å teste ut kvaliteter ved oss selv. Jeg undret meg: hva skjer hvis vi *ikke* opplever denne friheten? Jeg kom til å tenke på en passasje jeg hadde lest i ”Etikerens brev” av Kierkegaard, og fant den frem i håp om at den kunne kommentere informantens utsagn om at ” frihet er å kunne utrykke og være den man vil være”.

Tungsindet oppstår, når mennesket i overgangen fra puberteten til voksentilværelse ikke overtar seg selv, står ved seg selv i frihed. Når selvovertagelsens bevægelse standses, indtræder tungsind, og der ”opsæres” store mængder energi, som jævnligt kommer til udbrud i en næsten barnlig aktivitet, hvorefter individet atter synker hen i lathed og apati (Kierkegaard, 1999, s. 20).

Frihet til å bli den vi må bli, nemlig voksne. Vi må være barn en viss periode av livene våre, men livet fortsetter, vi blir – voksne. Vi har intet valg. Men blir vi de voksne som vi er ment å være, den som man *vil* være? Ikke uten frihet.

Blant de fem informantene var også en kvinne. Da jeg spurte henne om hun anså at det var områder i livet hvor kvinner hadde mer frihet enn menn, pauset hun lenge uten å komme frem til et svar. Men noe senere finner denne utvekslingen sted; jeg spør hva hun tenker er frihet for hennes mann (som hun har tre barn med), og hun svarer det følgende. ”Det samme, men han ville kanskje hegne om ekteskapet enda mer. Han ville tenkt: ”Jeg har egentlig ikke noe valg. Jeg må holde meg her”. Latter. ”Så kanskje det er en frihet som vi kvinner kanskje har lettere enn menn?”. ”Som er?” spør jeg. ”At vi bestemmer når det er slutt på en måte. Ikke det at ikke mannen kan bestemme det, men jeg tror at kvinner har mer makt da, hvis man kan si det”. ”Hvorfor det?” ”Nei, men jeg tror kanskje at hvis en kvinne bestemmer seg for at dette vil jeg ikke, så tror jeg hun bare... da får hun støtte på det, tenker jeg”. ”Av venninner?” ”Ja, av samfunnet rundt og...”. Stillhet. Jeg forsøker å få henne til å plukke opp tråden. ”Men mannen får ikke det?”. ”Nei, jeg tenker kanskje at samfunnet rundt... at folk sier sånn ”Aarch...typisk! Det er så lett for mannen, han kan bare...men at hvis en kvinne først bestemmer seg for å gå – det tror jeg faktisk er en ting jeg ville fått mer støtte på enn ham”. Jeg repliserer: ”Han kan allikevel gjøre det slutt selv om naboene blir sure på ham – eller familien...”. ”Ja, men jeg tror at han ville fått gjennomgått mer”. Pause. ”Jeg tror at jeg ville fått mer støtte på det”. Informanten snakker her om en sosial fordømmelse som vil ramme mannen, men ikke henne, hun vil tilmed få støtte. Det er vanskelig for meg å vite om dette er en tendens som gjelder også utenfor dette forholdet.

Informanten beskriver en uavhengighet i forholdet til mannen sin. Han derimot, beskrives som en som ikke har den uavhengigheten. Han kan sies å være mer ufri enn

henne pga. den sosiale fordømmelsen som vil møte ham. Leseren får også med seg at jeg mener at dette alene ikke vil være nok til å få en mann til å bli værende i et forhold han ønsker å forlate, men informanten insisterer på vanskeligheten for hennes mann å forlate henne. Hun antar en ufrihet som er ham til del, men ikke henne, hun sier: ”Jeg bestemmer når det er slutt på en måte”, og det er noe i denne uttalelsen og hennes villighet til å følge den opp, at man kan få inntrykk av at det er mer enn sosial fordømmelse som hindrer ham i å forlate familien, men akkurat hva, det er vanskelig å vite. Camille Paglia skriver:

Det greske mønster av fri vilje – hybris – tragedie er et mannlig drama, for kvinnen er aldri (før nylig) blitt blendet av den frie viljes luftspeiling. Hun vet at det ikke finnes noen fri vilje, fordi hun selv ikke er fri. Hun har ikke noe annet valg enn aksept. Enten hun ønsker moderskapet eller ikke, er hun underkastet naturens åk i forplantningslovens brutalt ubøyelige rytme (Paglia, 2000, s. 42).

Er informantens oppfattelse om at hun står mer fri enn mannen til å forlate sin partner en luftspeiling? Smykker informanten seg med en tilgjengelig frihet, når hun samtidig hevder at mannen ikke har den samme friheten? Men hvor kan mannen så finne friheten? I neste kapittel gir en av de mannlige informantene oss et mulig svar.

7.2. SEKSUALITETENS FRIHET

I seksualakten opplever en av informantene at han er en fri mann. Der er friheten til å være den mannen han vil være i relasjon til den kvinnen han ønsker å være med, og hun også evner å være mer fri, mer seg selv, mer kvinne, iflg. ham.

Både den mannlige og kvinnelige ur-känslan blir sett ned på – er politisk ukorrekt. Menn skal ikke slå seg selv på brystet, kvinner skal ikke være for seksualiserte. Vi blir presset inn i små bokser som små mp3-filer hvor man har tatt vekk toppen og bunnen. I seksualakten, det er der vi kan være menn og kvinner. Ta ut det som er ur i oss.

Dette skjer i *hulen*, et bilde informanten tidligere har benyttet seg av for å beskrive sitt hjem. Han benytter seg også gjentatte ganger av ordet *ur*. Det er mitt inntrykk at han forsøker å nå frem med ordene til noe opprinnelig, det før-sivilisatoriske, noe *før* kulturen, hvor man ikke bare er i kontakt med naturen, man *er* natur. Er det en romantisering av det før-kulturelle, en mulighetenes mekka som vi kun kan valfarte til i fantasien?

Man have turned to the primitive to invent new truths about male identity and male power. Members of this men's movement reject many aspects of the gender ideology they grew up with. Especially the notion that men must be aloof and domineering; yet they are equally unhappy with the concept of androgyny, which they associate with feminism. Lacking any established blueprint for a new masculinity, they invent an imaginary past when men's innate, "natural" manhood could be expressed with less constraint (Bederman, 1995, s. 235).

Eller kanskje vi kan kalle dette det pre-strukturalistiske, som jeg ironisk nok har sammenlignet med det post-strukturalistiske, en samfunnsform jeg opplever denne informanten står langt unna, da utsagnene hans sogner mot det tradisjonalistiske, en patriarkalisme som forutsetter kultur, og ikke, lik han tror, noe før-sivilisatorisk?

Vi kan tolke informantens utsagn om at man i seksualakten vender tilbake til naturen hvor kulturen ikke har lagt beslag på friheten. La meg legge til at et gjennomsnittlig samleie varer i 5:24 minutter, så *fribetsfølelsen* må i et slikt henseende være kortvarig (Solem, 2008). Er frihet da et frislipp av det dyriske i oss, det overskridende? Er de som nå sitter i fengslene de som på et tidspunkt i livene sine var de mest frie blant oss?

”Sex er et overskuddsfenomen fordi man klarer å se hverandre som objekter og individer” sier informanten. Men like etter denne uttalelsen gir han meg en link til en nettside, som i sitt innhold refererer til en forskningsartikkel som hevder at menn som gjør like mye, eller mer, husarbeid hjemme har sex 1,5 færre ganger enn de menn som ikke ”hjelper til” hjemme (Kingsrød-Moen, 2014). Jeg er overrasket. Er han bekymret over at dette kan være tilfelle siden han forteller at han tar mye av husarbeidet? Mitt inntrykk er snarere at han deler dette som noe morsomt, en hemmelighet menn i mellom, som går ut på at likestillingsprosjektet har en uventet pris. Kvinner har rett og slett mindre seksuell lyst på menn som deltar i likestillingsprosjektet, følgelig tar feministene feil om idealmannen. Han forteller at han har vist artikkelen til sin kone, men ikke helt fått gehør. For henne er sex et overskuddsfenomen. Det er antagelig en betraktning informanten også deler siden han formulerte seg slik han gjorde helt innledningsvis. Han selv har overskudd til å le av artikkelen.

Menn ser ikke ut til å motsette seg å dele de tradisjonelle muligheter, og de viser respekt for de kvinner som klarer det. Men de setter en grense ved å ikke ville påta seg de oppgaver som kvinner har etterlatt (Mansfield, 2006, s. 13). I kapitlet om mannsforskning skal vi se at dette kan henge sammen med at menn har en frykt for at de selv skal bli feminisert (eller at omgivelsene ser på dem som feminine). Dette kan være noe av grunnen til at friheten *til* å gjøre mer husarbeid er en frihet de kan betakke seg for.

For en annen informant, som er singel og homofil, handler det mindre om hvem som tar oppvasken hjemme. Den er han nødt til å ta selv, og allikevel har han overskudd til sex. For å ivareta sin seksuelle frihet bør man helst til utlandet, hevder han. Informanten utdyper:

...man må finne nisjeklubber. I Norge finnes det få, man må til Berlin. Der finnes det en klubb [ ] Jeg tror alle som dukker opp der er veldig frie i sin seksualitet, nysgjerrige og ganske åpne ja – og frie i sin egen kropp, ikke minst. Man går jo halvnaken rundt der – men det er jo også et skjønnhetspress i det.

Han viser meg bilder på datamaskinen, naken-performances knyttet til en nattklubb i Berlin. Han forteller om pop-ups, menn og kvinner, mest menn, som har sex på scenen, én handlet om oralsex og Jesus på korset. Mens jeg lytter til informanten lurer jeg på hvordan de nye innsiktene kan omsettes til noe faglig. ”De bruker kostymer – som en del av den seksuelle frigjøringen, som består i, det er jo teater på et eller annet vis, jeg kler meg ut i dette antrekket, med det signaliserer jeg dette –”. Han illustrerer med hendene mot kroppen et imaginært antrekk. Som en som arbeider i ”teaterverdenen” besitter han et språk som kan hjelpe meg til å forstå: ”Storbyens liberale avantgarde, og der er jo det performative en del av den seksuelle frigjøringen”. Etter en entusiastisk innføring om den berlinske nattklubben skifter med ett informanten intensitet og stemning. Han vender seg vekk fra datamaskinen, ser vekselvis på meg og på bordplaten.

Den frigjøringen kan oppleves som et nytt bur. En livsstil som man ikke klarer å komme seg ut av. Plutselig er man fanget i det, opphengt i seksuell frihet. Å ikke binde seg opp – for å verne om friheten. Det er vanskeligere å binde seg fordi man har den muligheten. Friheten gir valgfrihet. Det faste forholdet har tyngre kår... fordi at man vet at det finnes dedikasjon som de som vet å skape et forhold krever, den tålmodigheten har vi kanskje ikke like mye av når vi vet at jeg er tastetrykk, et sveip unna, så kan man titte på hvem som er innenfor en radius av en kilometer – som har lyst på en date.

Han forteller at dette er en fase som går over, at man blir lei av ting. Jeg følger opp. ”Du blir lei av ting? Det er vel egentlig lei av frihet da?”. ”Ja, lei av manglende binding, og tryggheten som det igjen fører med seg”.

Hvorfor sier ikke informanten ”u”tryggheten som det igjen fører med seg”, for en konsekvens av manglende binding må vel være økt utrygghet, og ikke *mer* trygghet. Er han bare upresis med språket, eller mener han at han også er lei av tryggheten som et fast forhold gir, samtidig som han er lei av manglende binding, når man *ikke* er i et fast forhold? Jeg registrerer i hvert fall at mye frihet kan gi utslag i manglende binding fordi sosiale medier gjør det lettere å skaffe seg en oversikt om det finnes noen elskere og kjærester ”i en kilometers radius”. Valgfriheten gjør at man har større frihet til å velge noen andre, og frihet fra å binde seg. Informanten bruker et ord som avhengighet, at man blir avhengig av friheten som tilgang til ulike seksuelle partnere gir. ”Et nytt bur”, sier han. Han er billedlig og presis i språket, men han snakker ”generelt”, ved ikke å bruke 1. person i anskuelsene, men heller ord som ”man” og ”vi”. I min direkte henvendelse bruker jeg 2. person, direkte tiltaleform, ordet ”du” i setningen: ”Du blir lei av ting?”, og han svarer ved

å helt utelate personlig pronomen. Han kommenterer problemstillingen som om svaret hans er allmenngyldig.

”Ved å leve sammen med et annet menneske lærer man seg selv å kjenne – man blir klar over hvem man selv er, man *blir seg selv*. Slik sett kan vi forstå den varige forpliktelsen overfor et annet menneske som en frihet til å bli seg selv”. (Svendsen, 2014, s. 29). Kanskje et svar til informanten er denne innsikten; at en frihet *til* andre, kan være en frihet *fra* oss selv, fordi vi blir ikke speilet i ett kjærlighetsfullt blikk, men i de manges øyekast, gitt av mennesker som egentlig aldri kjente oss.

How dare the kings complain about their castles?

– Susan Faludi, *Stiffed*

7.3. HOLDNING TIL MANNSFORSKNING

I et av intervjuene jeg gjennomførte ble jeg kjent med en holdning som inntil da var ukjent for meg. Informanten uttaler: ”Jeg tror kanskje menn er flinkere til å undertrykke seg selv, men fra et samfunns kontekst er det kvinnen som har vært mere undertrykket”, så legger han til ”Menn har selv skyld i det hvis han er undertrykt, fordi samfunnet primært er skapt av menn”. Denne ekstra kommentaren uttrykker en slags ikke-empatisk holdning til menns livssituasjon – han fortsetter ”Så du sier, stakkars den hvite privilegerte mannen? Han kan ikke være seg selv...” Informanten er sarkastisk. ”Men feel the contours of the box, too, but they are told that box is of their own manufacture, designed to their specifications. Who are they to complain?” (Faludi, 2000, s. 13). Spørsmålet er om det finnes områder hvor den moderne mannen kan sies å være ufri. Svarene hans tilkjenner en holdning om at det er vanskelig å sympatisere med mannens situasjon, fordi medlemmer av mitt kjønn har hatt definisjonsmakten. Jeg reflekterer over dette videre i loggboken:

Og selv om jeg har intet å gjøre med disse, og kanskje har langt flere kulturelle fellestrekk med min samtid, med venninner jeg omgir meg med, må jeg bære delt skyld for de strukturer mannssamfunnet tidligere har laget, fordi *også jeg* er mann. Dette er interessant, nær sagt pussig.

Jeg, som mann, kan altså være like undertrykt som undertrykte kvinner, men fordi undertrykkelsesmekanismene primært er skapt av menn, så levnes jeg ikke samme grad av sympati. ”For men to say they feel boxed in is regarded not as laudable political protest but as childish and indecent whining” (Faludi, 2000, s. 13). Som mann er jeg privilegert, sett med hans blikk tilhører jeg hegemoniet. Muligens, men da ikke kun fordi jeg er mann, men fordi jeg er heterofil. Som homofil, er han, iflg. Connell, en del av gruppen av underordnede menn, og jeg, en del av hegemoniet *eller* de medvirkende.

Hans utsagn bunner i en antagelse om at alle menn innehar hegemoniets privilegier – kun i kraft av sitt kjønn. Men alle menn tilhører ikke hegemoniet. Bevisstheten om at også menn undertrykkes og frarøves frihet på diverse områder av samfunnet er nødvendig for å ha en sannferdig debatt om de utfordringer som rammer menn. Som informanten selv sier: ”Vi er like frie, og vi er like undertrykte - alle sammen”. En forenkling, men allikevel, den tar inn over seg at våre utfordringer er ulike og mangfoldige, men for alltid gjeldende, uansett hvilket kjønn du er født med, eller kjønn du velger å ha. Informanten fortsetter: ”Selv om det har vært flere rammer, flere tanker kanskje om hvordan en mann skal være enn det om kvinner så har det allikevel vært menn som har skapt det selv, og de har også skapt rammene for en kvinne”. I denne virkelighetsforståelsen er ikke kvinner levnet noen innflytelse – og alle menn har vært patriarker. Gullvåg Holter skriver at dersom

vi antar at mange menn i virkeligheten ikke er så frie og privilegerte, men tvert i mot i en ganske låst situasjon, forstår vi også hvorfor det blir så viktig å skape luftehull, prestasjonsfrie områder, mer underholdning, mer dataspill, alt som kan avsondre mannen fra det mannssamfunn vi får høre at han styrer. Hadde mannen virkelig vært jordas herre, ville han ikke vært så manisk opptatt av friheten sin som han ofte er (Gullvåg Holter, 1989, s. 25). "How would men's problems be perceived, though, if we were to consider men as the subjects of their world, not just its authors" (Faludi, 2000, s 16).

8.0. MANNSFORSKNING

Mannsforskningen kan deles inn i tre områder. Disse er likestillingsorientert forskning, problemorientert forskning, samt historisk orientert forskning. Likestillingsorientert forskning kan handle om farskap, familieproblematikk, maktfordeling, seksualitet og etnisitet. Problemorientert forskning fokuserer på vold, alkoholisme, selvmord og/eller kriminalitet. Historisk orientert forskning kan omhandle temaer som patriarkatsteorier, maskulinitetens historie, kunst og litteratur, og fremvekst av mannlige stereotyper (Lorentzen, 2006, s. 131).

I min oppgave vil jeg bevege meg innen alle tre hovedområder, med fokus på likestillingsorientert forskning. I det historisk perspektivet skal vi se på fremdyrkelsen av den mannlige nasjonalkarakteren, en stereotypi frembragt i dyrkelsen av nasjonalstaten.

Likevel finnes det områder der forskningen ennå ikke har nådd, og det er forskningen på mannlighet og maskulinitet. For tyve år siden var det mulig for kvinneforskere å si at det kvinnelige fremdeles var som et uopdaget kontinent. I dag er situasjonen annerledes, etter to tiår med intense beskrivelser av det feminine og det kvinnelige, er det det mannlige som er et mørkt kontinent (Lorentzen, 1998, s. 29).

8.1. MASKULINITETER

Robert Connell har i boken "Masculinities" identifisert fire former for maskulinitet som står i et relasjonelt og dynamisk forhold til hverandre. Disse er: hegemonisk, underordnet, marginalisert og medvirkende.

Den hegemoniske maskulinitet er begrepet for en bestemt gruppe av menn som innehar de ledende posisjoner i samfunnet. Ofte er det en tett tilknytning mellom makt, patriarkat og hegemonisk maskulinitet i form av en sammenheng mellom det kulturelle mannsideal i et samfunn og institusjonell makt. "Den hegemoniske maskuliniteten representerer en dominansposisjon som står i relasjon til en underordnet form for maskulinitet" (Lorentzen, 2006, s. 126).

Underordningen av en maskulinitetsform kan ha betydning for grensene for den hegemoniske maskuliniteten i form av angst for kroppsspråk eller intimitetsformer mellom menn som kan minne om atferden til den underordnede maskulinitetsformen. Et godt eksempel er hvordan homofili fører til homofobi hos heteroseksuelle menn, og følgelig angst hos heteroseksuelle menn for å virke homoseksuell (Lorentzen, 2006, s. 127). ”Det å være homofil, det å være en annerledes mann, det er tungt fordi det blir sett på som noe annet enn hva det heteronormative vil ha det til”, forteller en informant, og fortsetter: ”Jeg ble mobbet, jeg ble banket opp – fordi jeg var annerledes. Jeg likte dukker og håndarbeid... Så jeg tok noen grep, gikk i mer guttete, nøytrale klær – hvor jeg undertrykte meg selv”. I dette tilfellet kan informantens ses på som den underordnede, og de som utsatte ham for vold, kritiserte eller mobbet ham, er de *medvirkende* som opprettholder stereotypiske mannsroller som verner opp om det mannsdominerte hegemoniet og de personsegenskaper som kjennetegner denne gruppen. ”Angående barneskolen...jeg synes det er veldig skummelt, hvordan allerede da hvordan disse båsene og disse kjønnskategoriene allerede begynner å hamres inn i et menneske”.

More damaging, it fails to give proper weight to social constraints that enforce male conformity to manhood ideals; as we shall see, boys have to be encouraged – sometimes actually forced – by social sanctions to undertake efforts toward a culturally defined manhood, which by themselves they might not do (Gilmore, 1990, s. 25).

Sosialiseringen inn i fastlagte kjønnsrollemønstre starter tidlig.

”I fremtiden vil det være enda mer vanlig med homofile forhold” hevdet en informant. ”Hva får deg til å si det?” spurte jeg. Han hadde kjennskap til at 25% av alle menn over 45 år er barnløse (Statistisk sentralbyrå, 2012). En av årsakene til dette er at kvinner tenderer å velge å få barn med menn med høyest sosio-økonomisk status (Statistisk sentralbyrå, 2012). Informanten så for seg at disse mennene vil i større grad søke mot hverandre. ”Vi trenger alle noen”. Jeg noterte. ”I krig har mann sett at menn søker mot hverandre”, sa den tidligere majoren.

Medvirkende er betegnelsen for de mange menn som definerer seg inn under en slags normativ og akseptert form for maskulinitet uten at de har aspirasjoner til eller mulighet for å innta en hegemonisk posisjon. Dette er den store hopen av menn som aksepterer og spiller med i et patriarkalsk system, fordi de synes å oppleve at patriarkatet gir dem en spesiell gevinst som mann i relasjon til underordningen av kvinner (Lorentzen, 2006, s. 127).

Blant de marginaliserte trekker Connell frem de lavere samfunnsklasser samt rasetilhørighet. Forfatteren skriver at sorte mennesker kan ses på som en marginalisert gruppe, men at det kan være individer innenfor denne gruppen som når opp til hegemoniet. Da er det allikevel snakk om en "autorisering" fra det allerede bestående hegemoniet (Connell, 2015, s. 82). Eksempler på dette kan være sorte idrettsstjerner –eller filmstjerner som oppnår en helt annen status enn medlemmer fra den marginaliserte gruppen de i utgangspunktet var en del av.

8.2. MANNSKROPPEN SOM NASJONALSYMBOL

I mine undersøkelser kom jeg over en oppsiktsvekkende tolkning om hvordan "det maskuline" er blitt utformet. Historikeren George L. Mosse gav i 1996 ut boken "The image of man". I denne boken hevder han at maskulinitet har vært en drivkraft i framveksten av nasjonalstaten. Mosse mener at maskulinitet er et bestemt ideal, en spesiell forestilling om det mannlige, og at dette har vært knyttet til mannskroppen. Det har vært en historisk prosess, en mannlig nasjonalkarakter har trådt frem, hvor idealet for menn "ble å være sterk, atletisk, sunn og vakker, ha selvdisiplin, viljestyrke, æresfølelse og mot" (Mosse, 2008, s. 298). Mosse mener at dette idealet ble etablert rundt år 1800, og at det siden har forandret seg svært lite. Det maskuline har således vært knyttet til en kulturell stereotyp, hvor særlig mannens kropp har vært ladet med symbolikk og mening. "Når menn viste den rette styrken og æren, ble også nasjonen de til sammen utgjorde, sterk og ærefull" (Mosse, 2008, s. 298). Forfatteren skriver, og jeg legger spesielt merke til denne uttalelsen: "tidligere hadde de prydgenstandene menn omga seg med, hatt mening. Nå ble selve kroppen også meningsbærende" (Mosse, 2008, s. 298). Nasjonalkroppen – hvilket ansvar hvilte ikke på den! Den ideelle mannskroppen skulle være hard på alle måter. Den skulle kunne piskes, skytes på, stikkes i og slås uten at man trakk en mine."If there are archetypes in the male image (as there are in femininity), they must be largely constructed as symbolic systems. (Gilmore, 1990, s. 25).

Kan det være slik at kvinnens kropp i vår tid i større grad har blitt meningsbærende for de symbolverdier som tidligere var forbeholdt mannens kropp? Det har vært et nylig fokus på "pappakroppen" i media (Fuglehaug, 2015), mens kvinners klesmote har i økende grad tilkjennegitt armer, helst sterke sådanne (Kristiansen, 2012). I vektløftingsstudio er det kun et raskt øyekast som skal til for å se at kvinner opererer en rekke av de treningsmaskiner som kulturelt sett var forbeholdt menn for bare 4-5 år siden. Disse maskinene krever en mer eksplosiv gjennomføring samt at de krever rå armstyrke. På

bakgrunn av dette er det at jeg spør om ikke det er tidens kvinner som i økende grad opprettholder de fysiske krav i "nasjonalkarakteren", mens mannens kropp i økende grad besitter de fysiske kvaliteter som tidligere mest kjennetegnet den myke kvinnekroppen? Vi vet at kulturen ikke har overlevert noe språk som som tematiserer mannlig sensibilitet, kropp og sensualitet (Lorentzen, 2004, s. 152). Kanskje det er dette språket som nå er i ferd med å danne seg?

Og la meg til slutt spørre: Er det frihet i å slippe å ha en symbolbærende kropp, hardnet frem til forsvar for nasjonalstaten? Eller sagt på en annen måte: når kvinner "overtar" nasjonalkroppen og dens symbolinnhold, kan det fremdeles ses på som en del av en frigjøringsprosess, hvis det samtidig gir frihet i å slippe å være i besittelse av den?

8.3. DET UMANDIGE

Kjønnsforskeren Michael Kimmel skriver at hvis man spør hvilken gutt som helst i ungdomsskolen eller i videregående i Amerika, om hva som er den mest anvendte mobbesetningen, vil han si at det er "That's so gay" (Kimmel, 2006, s. 242). Frykten for å bli knyttet til homoseksualitet, frykten for *emasculation*, har blitt til en generisk dupering av andre.

Er kvinner i et kjønnsnøytralt samfunn mer tolerante overfor det såkalt umandige i en mann? "Women still rather like housework, changing diapers and manly men" (Mansfield, 2006, s. 12). Stemmer dette? Har artikkelen som den mannlige informantene viste meg, den om mer husarbeid = mindre sex, noe ved seg? Lady Macbeth fryktet at mannen var "too full o' the milk of human kindness", og først når de bestemte seg for drepe kongen, uttaler hun "then you were a man". Menn har vist seg villige til å akseptere kvinnefrigjøringen, i hvert fall verbalt, så lenge det ikke tar fra dem "hjemmets gleder", men selvsagt gjør det det (Mansfield, 2006, s. 13). I anatomien ligger det til rette for at kvinnen kan slippe den andre inn i seg. I dette ligger det eksistensiell problemstilling av viktig natur.

For mannen lures til å tro at det er hans oppgave å ene og alene å penetrere, gjennomtreng, bore seg inn i, eller på andre måter å trenge inn i det kvinnelige, mens han ikke anerkjenner, eller åpner opp for det faktum at han i like stor grad må gjøre et valg om å slippe den andre inn i seg selv. Dette strider på sett og vis direkte mot den anatomiske grunnstrukturen. Hvordan mannen skal slippe kvinnen inn i seg selv i det seksuelle møtet er mannens utfordring. For å være både fysisk og psykisk rustet, eller utstyrt, til å seile ut mot den andre i en reell sammensmeltning, må mannen også ha en forestilling om hvordan han skal slippe den andre inn i seg selv i selve det seksuelle møtet. Mannen må være både myk og hard på samme tid (Lorentzen, 2004, s. 172).

Mannen skal være både myk og hard på samme tid. I dette ligger det muligheter for en rekke ”nyanser”, et ord som en av informantene brukte hyppig for å beskrive mulighetene i personlighetsdannelsen. ”Det er lettere å være en nyansert mann i de større byene” hevder informanten, og fortsetter: ”Jeg tror det er mer åpenhet om det å være en viss nyansert mann i storbyene hvor det er mye flere mennesker, hvor man kan akseptere forskjellheter, men i tettsteder og mindre steder så er det vanskelig”. Intervjuet tar så en overraskende vending, bruken av kjønn som kategori problematiseres:

Kjønn er jo egentlig relativt. [] Det å skille mellom to kjønn – det ekskluderer alle andre som føler seg verken innenfor den båsen eller den båsen. Når man sier *mann* så ligger det mye fordommer og retninger i det – samme med *kvinne*. For meg som identifiserer meg som en mann, men som har et feminint kjønnsuttrykk passer ikke inn i den normaliserte termen ”mann”. Jeg kan ikke gå inn på et herretoalett uten å få blick på meg selv om jeg er en gutt.

I ettertid har jeg tenkt over det tidsmessige i denne uttalelsen, at den finner sted i 2016 og ikke i 1996. Jeg leter gjennom en del litteratur, og finner så dette:

Androgyni, som noen feminister fremmer som en pasifistisk blåkopi av en seksuell utopi, tilhører det kontemplative snarere enn det praktiske liv. Det er det eldgamle privilegiet til prester, sjamaner og kunstnere. Feminister har politisert det som et våpen mot det maskuline prinsipp. Sagt på en annen måte betyr det nå at menn må bli som kvinner og at kvinner kan bli hva de vil. Androgyni er en kansellering av mannlig konsentrasjon og projeksjon (Paglia, 2000, s. 62).

”Det å være feminin og maskulin tilhører alle kjønn”, fortsetter informanten. Her legger jeg merke til at informanten sier ”alle kjønn” som om det er flere enn to kjønn. Her kom jeg dessverre ikke med et oppfølgingsspørsmål om hvem dette tredje kjønn kunne være, men i intervjuet egner vi noe tid til transpersoner, og det kan være nærliggende å tro at informanten mener dette som et tredje kjønn. ”Ja, det er forskjell mellom en penis og en vagina, det er det jo” konstaterer informanten – og utdyper ”det trenger ikke å bestemme hva slags kjønn, hva slags individ man ønsker å være”. Jeg har ingen vanskeligheter med å si meg enig i at kjønn ikke trenger å være definerende for individet, men at det ikke er utslagsgivende for hvilket kjønn man har? Dette tolker jeg raskt inn i en frihetskontekst, hvor frihetsmulighetene tilbyr oss også å velge hvilket kjønn vi har, altså at kjønn ikke er biologisk betinget, men snarere definert som at man innehar det kjønn man identifiserer seg med mest. Informanten går radikalt til verks: ”Selv om du har en penis må da penisens betydning *mann*, liksom?” Han oppsummerer avslutningsvis med to spørsmål hva som kan sies å være de ekstreme ytterpunkter knyttet til den fremste frihet for menn, samt kvinner, i et kjønnsperspektiv, han spør nemlig: ”Kan en mann ha en vagina? Og kan en kvinne ha en penis?” Hvis svaret er bekreftende, så kan svaret males på gravsteinen til den biologiske

determinismen. Kjønnrelativismen gir oss friheten til å velge om vi skal være menn i dag – og kvinner i morgen.

”Anser du deg som mer kvinnelig enn andre heterofile menn?” spør jeg en annen informant som er åpen om sin homofili.

Jeg tenker i hvert fall at jeg kan leke med det uten problem. At jeg kan skrulle på et vis. Kan i hvert fall leke med kjønnsuttrykk annerledes enn en mann kanskje – som må forholde seg til kun det å være en heterofil mann.

Her uttrykker informanten at det å være en heterofil mann ikke gir de samme muligheter i kjønnsuttrykkene. ”The level of mockery, suspicion, and animosity directed at men who step out of line is profound, and men respond profoundly – with acquiescence” (Faludi, 2000, s. 41). Men for ham, som homofil, kan slike nyanseringer i personligheten og den fysiske fremstillingen fortone seg som en lek.

Jeg tror jeg er ganske bevisst på akkurat det der i hvert fall [ ] enten kan man stramme seg opp eller man kan gå i sånn pusegenser. Eller jeg kan sitte med [beinet] over sånn, eller jeg kan sitte sånn.

Her viser informanten ulike sittestillinger som med knappe sekunders mellomrom viser ”hvordan en homofil, en feminisert mann, eller hvordan en heterofil mann” ville foretrukket å sitte. Tegnene er overraskende tydelige, og det uten å bli karikerte. Det er tydelig at han er bevisst kroppsspråket sitt, mulighetene i hva han vil at kroppen skal uttrykke. Enten må man undertrykke kvinneligheten, slik svært mange menn gjør, eller man kan vise den ved å parodierte det kvinnelige (Lorentzen, 2004, s, 75). De fleste lever i den tro at man taper mannlighet ved å oppføre seg kvinnelig. Forfatteren hevder videre at man tvert imot kan bli mer mann ved å leve ut det kvinnelige, fordi man da frigjør krefter og energi i seg selv. (Lorentzen, 2004, s, 75). Det betyr, interessant nok, at ved å være mer kvinnelig blir man mere mann. Her tømmer kjønnsforskeren ordene for innhold, og med dette relativiserer han kjønnsbegrepene. Det hendte meg også i et av forskningsintervjuene, noe som vi nå skal se. Slik beskriver jeg det i loggboken:

I et av intervjuene nektet informanten ganske konsekvent å forstå kjønnsstereotypifiserende kategorier som ”maskulint, feminint, mannlige, kvinnelig”. Dette gav et svært interessant utslag i at det ble nærmest umulig å holde en samtale innenfor kjønnsteori, fordi merkelappene refererte ikke lenger til det samme sett med innhold. Jeg forstod det sånn at informanten visste hva jeg refererte til da jeg snakket om det mannlige eller det maskuline, men han aksepterte ikke kjønnskategoriseringen dette ville medføre. Kvinner kunne ha penis, menn kunne ha vagina, ordet maskulin var tomt for dets semantiske innhold, det inneholdt så og si ingenting. Ordet var ikke lenger en signifikator for sitt eget opphav.

The trouble with feminist women is that they don't have wives to teach them sense.

– Harvey C. Mansfield

9.0. KJØNNENE

Menn har så lenge fått høre at de har frihet og er privilegerte i forhold til kvinner, at de nå tar det for gitt. Mannen vil derfor miste noe hvis han mister dominansen i hjem og samfunn (Gullvåg Holter, 1989, s. 20). Likestillingsmodellen har en motsats, nemlig frihetsmodellen. I dagens Norge er det en tendens til å sette menns frihet opp mot kvinners ønske om likhet. (Gullvåg Holter, 1989, s. 21). Dette forutsetter antagelsen om et nullsum-spill, hvor det kun finnes en begrenset mengde av noe. Hvis en part, i dette tilfelle kvinner, oppnår høyere grad av likestilling (les: frihet), er det da ensbetydende at det må gå på bekostning av menns frihet? Eller kan man snu på det og si at menn nå får tilgang til arenaer som tidligere var forbeholdt kvinner, og vice versa, og at dette i seg selv utgjør en økt frihet for begge parter? Men hvis kvinner opplever hjemmet som et arnested for undertrykkelse, fordi kjønnsrollen tvang dem til kjøkkenbenken, hvordan kan da det samme stedet bli et uttrykk for en positiv utvidelse av den mannlige kjønnsrollen? ”No wonder men are in such agony. Not only are they losing the very society they were once essential to, they are ”gaining” the very world women so recently shucked off as demeaning and dehumanizing” (Faludi, 2000, s. 39).

Vi må spørre om det virkelig er slik at mannsamfunnet innebærer frihet og lykke for menn, eller om dette er en av de store mytene om mannsamfunnet, og som ikke blir noe bedre av at en del kvinner gjentar den (Gullvåg Holter, 1989, s. 21). Forfatteren skriver videre at hvis man godtar at *menn flest* (min utheving) har frihet fordi samfunnet er et mannsamfunn, får vi en debatt mellom tilhengerne av likhet på den ene siden, og tilhengerne av noe som kalles frihet på den andre. De to modellene blir stilt opp mot hverandre – ikke i dialog, ”men i en gjensidig forfalskning av virkeligheten” (Gullvåg Holter, 1989, s. 21).

”Det at mannen skal ut og arbeide er jo en form for tvang”. Informanten legger en pris under leppa, lener seg tilbake, utdyper:

Det å være hjemme med barna og lage mat, er ikke det et fantastisk privilegium da? Jeg tror veldig mange kvinner i dag lengter etter å være hjemme og passe barn og lage mat, og den roen der. Men at samfunnet sier at det får du ikke lov til. Du skal være ut og jobbe, du skal ha ambisjoner.

Det som kvinner beskriver som en tilkjempet frihet, tilgangen til arbeidsmarkedet og den økonomiske friheten dette innebærer, beskrives her av informanten som ”en form for tvang”, hvorpå det som kvinner karakteriserer som ufrihet, nemlig plassen i hjemmet, omtales her av informanten som ”et privilegium”. I dette perspektivet har frihet og og

ufrihet byttet plass. Informanten fortsetter: ”Hvis jeg var en kvinne så ville jeg vært en kvinne som var økonomisk forsørget for, hatt et nært forhold til mine barn, og at jeg følte meg veldig attraktiv i forholdet med min mann – *samtidig som jeg hadde en oppgave i livet som jeg opplevde realiserende*” Hva han her legger til er ganske interessant, fordi det er vel akkurat denne delen med å delta i noe som er selvrealiserende som kan være en av hovedbegrunnelsene til at kvinner søkte en større frihet enn den som kjøkkenbenken kunne tilby? Fortellingen om seg selv som kvinne, er en svært utidsmessig størrelse, men han hanker det hele inn med den nevnte avslutningen. Kombinasjonen av disse to friheter, friheten til å være hjemme, som informanten omtaler det som for kvinnens del i en tidligere uttalelse, og friheten til å realisere seg selv; en frihet som informanten, i hvert fall for sin egen del, hevdet var knyttet til ”å gå ut av hulen å skape noe, å arbeide”. Han avslutter intervjuet med følgende uttalelse: ”Jeg tror ikke at menn har et like stort behov for å være hjemmeværende”. Her er kvinnens plass i større grad enn for mannen knyttet til hjemmet. Postulerer han en mulig realisering på to arenaer for kvinnen, mens en realisering for ham er kun knyttet til huleboerens suksess på arbeidsmarkedet? La oss sammenligne dette med en uttalelse fra den kvinnelige informanten.

Jeg spør henne ”Hva er frihet for deg?” Å kunne jobbe med det jeg ønsker å jobbe med, å kunne ta vare på familien uten store problemer, altså økonomisk frihet og muligheten til å velge hvem jeg vil være sammen med”.

Informanten trekker umiddelbart frem arbeid som en kilde til frihet, en aktivitet som en annen informant omtalte som tvang. Videre dukker det raskt opp et omsorgsperspektiv, men formuleringen er av en slik art at det kan dreie seg om både beskyttelse, omsorg, men også forsørgerrollen, fordi hun arbeider, kan hun ta vare på familien. Hva som menes av de nevnte alternativer kan ikke sies sikkert, men hvis det er det sistnevnte så har det skjedd en dreining mot at kvinnen i familien ser på seg selv som den økonomisk forsørgende og det fokus på ivaretagelsen det gir. Hun nevner senere at med sin partner så er det helt klart mannen som er mest ”familieorientert”. De er begge i arbeid, men hun tilbringer 3-4 timer mer vekk fra barna daglig grunnet arbeid.

”Menn er friere [enn kvinner] ved at de speiler seg mindre i andres øyne. Der er menn friere. Men dette er en egenskap de kan lære seg” hevder den mannlige informanten. ”Menn er bråkete som barn, de er stygge som ungdommer – og barn får vi aldri. *Allt* må arbeides for”. Dette ser jeg på som en oppfatning om at kvinner kan være realiserte i seg selv, mens mannen må arbeide for å realisere seg. I dag er holdningen at den kjønnsnøytrale

måten er den eneste måten å leve på, men samtidig gjør vi det ikke (Mansfield, 2006, s. 13). Vi menn er urolige, stygge, og kan ikke føde barn – konstaterer informantene. Vi må bevise oss gjennom arbeid. Kvinnen *er*, men mannen må handle, for han *er ikke nok i seg selv*. Informanten føler friheten i arbeidet, samtidig lurer han på hvorfor ikke flere kvinner oppsøker friheten som er knyttet til husmor-rollen. Informanten legitimerer synspunktene sine ved å argumentere for iboende forskjeller mellom menn og kvinner. At vi ikke lever kjønnsnøytralt betyr at alle kvinner har, eller kan gjøre krav på, ”a grievance against her man and against men in general” (Mansfield, 2006, s. 13). Har informantene holdninger som tydeliggjør at kvinners kamp for kvinnefrigjøring ennå ikke er vunnet?

”Nå jobber jeg et sted med 80% kvinner”, forteller en av de mannlige informantene. Han synes ikke at han slipper til, at han blir hørt. Han opplever at det er ”...lite systematikk, falsk latter, jeg skjønner ikke spillet, det er noe uærlig bak spillet...en word-kultur, en vanvittig teoretisering”. Han forteller senere om en rekke opplevelser som major i en krigssone i utlandet. Han hevder at kvinner kan tjenestegjøre i militæret og gjennomføre like godt som menn, men fordi ”menn blir fortere rå, grepet av ondskapen” så kan de være mer effektive i de fremre linjer. Samtidig understreker han at denne tilgangen som menn har til råskapen må styres og kontrolleres i en hensiktsmessig, planmessig og systematisk form for krigføring. Han tenker at kvinner er snillere enn menn, mer gode, fordi de har mer fokus enn menn på at omgivelsene skal ha det godt. Her er det altså to erfaringer som informantene skildrer, og som han mener er biologisk betinget. På sin nåværende arbeidsplass er han til dels blitt satt i skyggen, og han får ikke gjennomslag for egen gjennomføringsevne fordi alt skal diskuteres og teoretiseres i langt høyere grad enn hva han er komfortabel med. Han forteller også at kvinner er av en mer godhjertet støpning fordi de blant annet ikke har tilgang til en voldelighet som menn kan trenge i spisse krigssituasjoner. Informanten legger biologisk determinisme til grunn, og hvis vi generaliserer utsagnene hans har menn vanskelig for å tilpasse seg en kvinnedominert arbeidsplass, men kvinner derimot kan tilpasse seg en mannsdominert arbeidsplass. At kvinner er ”mer gode” enn menn er ikke et hinder hvis der skal utdeles bomber og granater.

Om fremtiden ser informantene for seg at vi vil oppleve en tilbakevending til det ”klassisk maskuline”, og at denne prosessen kan bli særlig fremskyndet hvis landet kommer i krig; dette vil avbryte feminiseringen av mannen. Han hevder at mannen er enkel, og at kjønnes biologiske forutsetninger er ”nok viktigere enn vi liker å tro”. Videre vil det bli langt flere homofile enn hva det er i dag, og han setter dette i sammenheng med at mange

menn forblir barnløse, altså gruppen av menn som er mindre attraktive for kvinner, iflg. Connell er dette de underordnete. Det er disse som vil søke mot hverandre.

Denne informanten har tidligere i sin karriere arbeidet i militæret. Han er nå vendt tilbake til det sivile liv, til en arbeidsplass dominert av kvinner. Dette er den samme informanten som innledningsvis i oppgaven ble sitert på at den moderne mannen er en som ikke kan være seg selv fullt og helt, og at dette er noe den moderne mannen vet. Det er altså snakk om en forstillelse som mannen må foreta. Dette må ses i lys av den kvinnedominerte arbeidsplassen som informanten ved en rekke anledninger vender tilbake til i intervjuet. Videre er det interessant at han legger til at den moderne mannen *vet* dette. Han skildres derfor som en som er seg bevisst de nye kravene i møtet med kvinner. La meg tilslutt kommentere på den Ibsenske formuleringen hans - *fullt og helt*. Som kjent er dette hva Peer Gynt lærer er forskjellen mellom troll og mennesker. Et menneske skal være seg selv fullt og helt, mens hos trollene heter det at man er seg selv nok, *stykkevis og delt*. I dette bildet er mannen lukket inne i fjellet, omringet av troll, og den som dikterer ham de nye levereglene er ikke dovregubben, men feminismen. For informanten er det kvinnedominansen i livet sitt som gjør at han kun må være seg selv nok. Når jeg spør ham om han er stolt av å være mann, kommer den lengste pausen jeg har opplevd i alle fem intervjuer. Svaret er nei. Peer Gynt var som kjent heller ikke særlig stolt av seg selv i slutten av akt II.

I et annet intervju stilte jeg det samme spørsmålet: ”Har du noensinne kjent deg stolt fordi du er mann?” Spørsmålet avstedkom denne gang en langt sterkere reaksjon enn jeg hadde forutsett. Dette var den fjerde og siste blant de mannlige informantene. Én informant hadde svart et rungende ja, en annen så nesten ikke ut til å forstå spørsmålet, én informant avkrefte, og nå den siste som reagerte på følgende måte:

Må det knyttes opp til det å ikke være kvinne da, eller hva? Stolthet over å være mann...det er nesten som å si stolt over å være hvit. Ja, men er det ikke det da? Stolt over å være norsk. Det er jo på kanten av hva som – det er nesten litt ekkelt, som at det er noe bedre, noe litt sterkere.

Han stiller to spørsmål til meg, uttalelser som han ønsker bekreftet. Jeg er overrasket over reaksjonen hans, lytter. Jeg ønsket å høre om informantene la en verdi i det å være mann, om det var noe å være stolt av, men mitt inntrykk er at det er det ikke (3/4 av informantene er det ikke). Det har blitt nevnt at de har kjent på stolthet, men da har det vært knyttet til situasjoner og prestasjoner, intet som for dem hadde med kjønn å gjøre. Den samme informanten spør hva jeg mener, jeg gjentar spørsmålet: ”Er du stolt av det å være mann?”

Han trekker på det "...jeg skammer meg ikke over å være mann...", og så ler han. Jeg gjengir samtalen som fulgte:

"Det er ikke skam å være mann. Jeg er ganske glad for å være mann på et eller annet vis, ja."

"Du er det?"

"Ja."

"Har det gitt deg noen fortrinn?"

"Jeg tror det er bedre i samfunnet å være mann enn å være kvinne."

"På hvilken måte da?"

"Nei, man – det er jo ut fra at menn får mer oppmerksomhet, menn får lederposisjoner, det knyttes veldig mange positive og sterke egenskaper til det å være mann. Sånn fra gammelt av. Bare i språket vårt er det å være mann en bedre ting."

"På hvilken måte får menn mer oppmerksomhet?"

"Menn tar på seg lederoppgaver raskere enn kvinner, menn tar mer ordet, menn er kjappere ute og mener noen ting, de må ikke nødvendigvis vurdere, på godt og ondt. I samfunnsdebatten er menn lettere å få i tale med kommentarer, enn en kvinne."

"Hva kommer det av tror du?"

Han blir stille for første gang i intervjuet, tankefull. Jeg provoserer frem en fortsettelse.

"Er kvinner av natur mer skye?"

"Nei, det tror jeg ikke. Ikke av natur, men av kultur."

"Av kultur?"

"Ja, det henger i oss fortsatt."

Det er altså bedre, i følge denne informanten, å være mann enn å være kvinne. Han forsøker å gjengi et samfunnssyn som kommer til uttrykk ved at menn gis mer plass i f. eks. i det offentlige rom. Jeg leser svarene hans som at det er kulturen som har formet menn og kvinner, og at ulikhetene våre ikke er biologisk betinget. Slik fristilles mennesket.

Også her har vi frihet til å bli den vi vil være, det er kulturen som må endres. ”Det er noe som henger igjen sånn fra gammelt av” sier informanten. I loggen noterer jeg; ”– lik den døde patriarkens dressjakke som fremdeles henger i skapet”. Jeg spør om det ikke også kan være visse fortrinn å være kvinne.

De har større frihet til å være, enn for veldig mange menn, emosjonelle vesener...de har jo og en frihet – en fordel av at de blir ansett av samfunnet som den naturlige omsorgspersonen i en familierelasjon, som ergo tilsier at ved et samlivsbrudd gjør de til, i hvert ved de fleste tilfeller, til den mest naturlige omsorgspersonen og det kan jo gå litt utover mannen, det tilfellet som da mister sin samværsrett med barna.

Statistisk sentralbyrå kan bekrefte hva han sier. Kun 7% av alle skilte menn har samværsretten med barna etter bruddet, barna blir som regel boende hos mor (Statistisk sentralbyrå, 2006). Informanten avslutter: ”Der er det på en måte et område hvor mannen har en kamp å ta i likestillingens...navn”.

Susan Faludi uttrykker i boken ”Stiffed” at det forsørgersamfunnet som mennene i etterkrigstiden var med på å bygge opp ikke lenger har noen verdi. I dag er det ikke lenger hvorvidt en mann har gjort et ærlig dags arbeid som betyr noe, men hans *appearance*. Det er denne omsnuingen av verdier som Faludi hevder er mennenes opplevelse av samfunnets svik mot mannen, et svik som er større enn fedrenes. (Lorentzen, 2004, s. 37). Når jeg henvender meg til originalkilden finner jeg dette:

Det var et svik som var så gjennomgripende at, som noen få menn forstod, fedrene knapt kunne lastes for det. Dets orkanstyrke hadde feid både fedre og sønner over ende. Strømmen hadde ført alle det amerikanske århundres menn ut på et frådende hav av unaturlig store, alltid nærværende bilder, hvor det å gjøre nytte for seg i samfunnet betydde mindre og mindre og berømmelse betydde stadig mer, hvor selv ens fremtoning viste seg å være usikker valuta. Det var ikke det at virkelig arbeid var forsvunnet eller at menn ikke gjorde det lenger, og det var ikke det at det var ikke behov for menn i lokalsamfunnene. Men nå levde selv de mest tradisjonelle håndverkere og samfunnsstøtter i en verden der personlig verdi ble målt i staffasjens termer: Var de ”sexy”? Var de ”kjent”? Hadde de ”vunnet”? (Faludi, 2005, s. 631).

På 50-tallet gikk mannen tidlig på jobb, gjorde et ærlig dagsarbeid, forsørget kone og barn, og han beundret disiplin. Denne typen mann så ikke ”kvinnens sjel” særlig godt, men han verdsatte kroppene deres (Bly, 1990, s. 1). På 70-tallet sa kvinnebevegelsen helt klart fra om at de ønsket en mer mottagelig, en mykere mann. Ikke-mottagelige menn ble sett på som voldelige, og mannlig mykhet ble belønnet. Den myke mannen var kapabel til å uttrykke ”Jeg kan føle smerten din, jeg anser ditt liv like viktig som mitt, jeg vil ta vare på deg og jeg vil trøste deg” Men han klarte ikke å uttrykke hva han ville i livet, og forfølge det. Han manglet tilstrekkelig *fasthet*. Som resultat har dagens menn blitt mer omtenkssomme, snillere. Men i denne prosessen har han ikke blitt mer fri. Han er en snill

gutt som ikke bare blidgjør sin mor, men også den unge kvinnen han lever sammen med (Bly, 1990, s. 2).

Robert Bly, psykoanalytiker, poet og leder for Wild Man-seminarene som startet på 1990-tallet holdt disse for at menn skulle finne fram til en "Wild man" som han mente var iboende i alle menn, men som mange menn nå vanskelig hadde tilgang til. Forfatteren uttrykker det på følgende måte:

The kind of wild-ness, or un-niceness, implied by the Wild Man image is not the same as macho energy, which men already know enough about. Wild Man energy, by contrast, leads to forceful action undertaken, not with cruelty, but with resolve. The wild man is not opposed to civilization, but he's not completely contained by it neither (Bly, 1990, s. 8).

Slik jeg leser den siste setningen, så står det i sammenheng med den ene informantens bruk av naturbilder for å ordlegge og visualisere egne opplevelser av frihet. Det før-sivilisatoriske er fremdeles en del av mannens orientering, det dyriske har fremdeles en plass, f. eks i seksualiteten, kulturen har ennå ikke fjernet alt fra mannen som kan forbinde ham med naturen – og er det kanskje også et uttrykk for balansen mellom frihet og tilhørighet, hvor frihet er det utemmede? I dette regnestykket er vi sosiale vesener, men heller ikke *bare* det.

10.0. LOGGBOKEN

Den noe uhøytidelige tonen som følger i den nedskrevne fremdriftsplanen skyldes at teksten er utdrag fra loggboken jeg har ført. Jeg håper leseren har meg unnskyldt da jeg velger å gjengi det slik det ble nedskrevet.

August:

Jeg endrer problemstilling. Meddeler dette til mine veiledere. Får tips om ny litteratur som kan være til hjelp for meg. Finner ikke bøkene tilgjengelig på biblioteket, går derfor til innkjøp av dette fra Amazon.

Endrer problemstillingen enda en gang. Innser at mine innkjøp var bortkastet. Spør om å få låne penger av pappa. Lån ikke innvilget.

September:

Deltar i FOU-seminar. Presenterer enda en ny problemstilling. Det blir foreslått at jeg tar et endelig valg hva problemstillingen angår.

Påbegynner skriveingen (for hånd). Fyller ut en notatbok med tanker, ideer, skisser og spørsmål knyttet til det forestående arbeidet. Synes fremdeles ikke at problemstillingen er så tydelig som jeg vil ha den. I et angrep av en uke lang desillusjon bestemmer jeg meg for å skrive en masteroppgave om parfyme. Dessverre rekker jeg å formidle ideen til mine veiledere før jeg forstår at dette var en særdeles dårlig idé. Går tilbake til min opprinnelige problemstilling.

Lager en fremdriftsplan som jeg klister oppover hele veggen med post-it lapper. Trekker den ene av mine to veiledere inn i masterrommet for å vise ham hvor langt jeg er kommet. Vi avtaler at jeg tar kontakt ved behov.

Grunnet at min andre veileder er bosatt i Århus foretar vi all kommunikasjon per epost. Min vurdering er at hennes kompetanse blir særlig verdifull i utviklingen av manuset, slik at det er foreløpig uproblematisk at hennes involvering er noe mindre i startfasen (manusarbeidet kommer noe senere i arbeidsprosessen).

Oktober:

Kontakter NSD med en rekke spørsmål som jeg opplever at jeg trenger svar på innen jeg kan fylle ut registreringsskjema for forskningsprosjektet.

Er overbevist om at den praktiske delen vil resultere i en etnofilm(dokumentarfilm). Foretar flere massive boklån på biblioteket for å lese meg opp om dokumentarfilmsjangeren. Overholder ikke leveringsfristen. Får en regning fra biblioteket på 450kr. Kontakter faren min for å spørre om lån. Lån ikke innvilget.

Får svar fra NSD. De forstår ikke spørsmålene mine. Henviser til nettsiden deres. Jeg forstår ikke nettsiden deres. Jeg sender inn registreringen og håper at jeg har forstått hva som kreves i dokumenteringen.

Gjør de første undersøkelser om hvem som kan stille som informanter.

Synes ikke at problemstillingen min er god nok. Våger ikke å begynne å skrive notatene mine inn på maskin.

November:

Tar et valg om å ikke lage etnofilm (dokumentarfilm) allikevel. Arbeidet blir for omfattende. Film lages ikke alene, og teamet som må til har jeg ikke. Må innse mine

begrensninger. Bestemmer meg for å lage etnoteater, noe jeg ser mer frem til enn produksjonen av en etnofilm. De 450 kr til biblioteket føles nå enda mer bortkastet.

Fortsetter skrivingen. Tror jeg har den endelige problemstillingen. Standardverkene knyttet til vitenskapsteori, forskningsmetode, intervjusituasjon, og etnodrama er behørig lest igjennom, passasjer er markert.

Får en henvendelse fra NDS. Søknaden min er mangelfullt utfylt. Jeg må ettersende informasjonen de søker.

Fortsetter samtaler med de som kan stille som informanter. Gjør avtaler med enkelte.

Desember:

Finner ny problemstilling. Blir så begeistret for denne at jeg foretar nye, massive lån av bøker fra biblioteket. Blir styrket i mitt valg etter å ha lest disse. Bestiller et større antall fagbøker knyttet til problemstillingen fra Bokkilden og Amazon slik at jeg står fritt til å klusse, skrive og rive i bøkene etter hvert som arbeidet skrider frem.

Må skrive om større deler av oppgaven. Får prolaps. Bestiller kiropraktortime. Får ikke skrevet på en uke. Forsøker å skrive liggende, uten hell.

NSD kontakter meg og meddeler at forskningsprosjektet er godkjent.

Skriver i romjulen. Kontakter Bokkilden og ber om betalingsutsettelse. Innvilget.

Annonserer på en rekke nettsider etter aktører til å delta i den sceniske fremføringen. Skriver at lønnen er dårlig, men hevder at jeg kan gjøre dem til bedre skuespillere. Massiv respons (!).

Reiser til Fredrikstad for å gjennomføre mitt første intervju. Etter de innledende fraser og vennskapeligheter setter vi oss ned for å starte intervjuet. Jeg plasserer båndopptageren på bordet, trykker rec. Batteriene er tomme. Jeg kjenner jeg rødmer av denne manglende profesjonaliteten. Jeg forteller at dette er mitt første intervju. Informanten henter batterier til meg. Mulig den klossete åpningen skapte en ganske uformell tone. Han snakker i 1 time og 45 minutter hvilket gjør meg til dels stresset, da jeg vet hvor mye arbeid dette blir å transkribere. Samtidig var intervjuet bitt så interessant at det ville vært utidig å stanse det tidligere.

Transkriberer intervjuet. Ser hvor lang tid det tar. Vurderer å betale noen for å gjøre det. Sjekker bankkontoen. Bestemmer meg for å gjennomføre resten av transkriberingen selv.

Gjennomfører de fire resterende intervjuene.

Julen: mye transkribering. Får kun myke gaver på julaften. Kan en jul bli verre?

Januar:

Sender en epost til mine to veiledere og informerer dem om en selvpåført tidsfrist. I uke 6 skal de motta første versjon av hele masteroppgaven. I et øyeblikk av hybris skriver jeg at de vil også motta etnodramaet. Forstår kun få minutter etter at eposten er sendt umuligheten av dette. Vurderer å sende en ny epost for å rette det opp, men velger å avstå for heller å ta tiden til hjelp for å tenke ut en unnskyldning om hvorfor etnodramet ikke foreligger som annonsert. Arbeidsmengde blir et stikkord i denne sammenheng.

Skriver lange dager på masterrommet. Sovner på brisken på kontoret. Noen går forbi og ler av meg.

Henvender meg til de mange som har kontaktet meg for å være med i det endelige teaterstykket. Er svært usikker på hvordan jeg skal gjøre en utvelgelse. Opplever det som noe pretensiøst å arrangere en audition.

Meddeler ledelsen om hvor jeg ser for meg å gjennomføre etnoteaterforestillingen.

Får purringsgebyr fra biblioteket på 100kr. Jeg spør om ikke de kan slette det da jeg ikke er mange dagene forsinket med tilbakeleveringen. Henvendelse ikke innvilget.

Noterer i kladdeboken en rekke ideer om etnodramaet. Kildematerialet er svært omfattende. Hvilke arbeidsteknikker eller kunstneriske prosesser jeg ønsker å vektlegge står fremdeles uklart for meg. Har anskaffet en del teaterlitteratur som kan være til hjelp. Bestemmer meg for å sikre første versjon av masteroppgaven lik lovet overfor mine veiledere, og heller senere kikke på etnodramaet.

Februar:

Skriver på oppgaven

Er i dialog med en rekke aktører. Arrangerer møte

Jobber ved HiOA i helgene. Kunne man være her til kl. 23.00, eller var det til 22.00?

Mine veiledere blir tilsendt manus 1. versjon, 53 sider! (Jeg må sikkert stryke 1/3-del..).

Mars:

Solgte datamaskinen for å ha til husleie. Nå skriver jeg kun på skolens pc'er. Fan.

Tar et valg om hvem som deltar i etnoteaterforestillingen. Gir tekstutdrag.

Skal møte en av skuespillerne. Venter på ham i nærmere en time. På kvelden får jeg sms hvor han spør: "Hvor det ble av deg?". Vi avtaler et nytt møte dagen etterpå. Han møter ikke opp. Jeg sender ham en sms om kvelden hvor jeg spør: "Hvor det ble av deg?". Nå har det gått 3 uker. Jeg vet ennå ikke hvor han ble av. Kanskje han lurte på det samme – hvor ble det av meg?

Blir kastet ut fra leiligheten. Huseier uttrykker, i egen formulering: "Har sett meg lei av at du er så dårlig til å brette pappen i kildesorteringen". Jeg spurte om det var andre grunner til at de ville at jeg skulle flytte ut. "Ja, barnebarnet trenger et sted å bo". Jeg gir bort lamper, stoler, et teppe, og alle selvhjelpsbøkene mine på finn.no og trekker flyttelasset til en gård i Sverige. Jeg føler at jeg har så dårlig tid med oppgaven at jeg forsøker å transkribere intervjuene mens jeg kjører flyttelasset. Blir stoppet på veien hjem, ved midnatt, transkriberende. Tollereren tror meg ikke når jeg forteller at jeg har flyttet "noen greier" til en gård i Sverige, og at boken jeg har i fanget er transkriberinger "om menns opplevelse av friheten i den moderne mannsrollen". (Jeg var i ferd med å si den "posttradisjonelle", men der gikk grensen). Han gjentar det jeg sier, betenkt, smakende, ikke helt ulikt mitt eget ansiktsuttrykk da jeg spiste snegler for første gang, altså med den ytterste skepsis. Hele bilen blir gjennomsoekt. Bak meg dannes en kø som er blitt et par hundre meter lang. Når han har trukket opp alt av skittent treningstøy fra bagen mitt, sier han "Vi får gi oss der". Motorveien er alene forbi Halden, Sarpsborg, Råde, Rygge, Ski, Kolbotn før jeg glir usett inn mot hovedstadslysene. Jeg får gjort unna nesten et halvt intervju på den turen.

Er på gården i Sverige. Skriver på etnodramaet. Er lykkelig.

Er på gården i Sverige. Vannkompressoren sluttet å fungere. For å skylle i toalettet må man gå til en bekk etter vann (litt for langt unna til at det er sjarmerende), og helle bøtten med vann nedi skåla. Gjerne to ganger. Er noe mindre lykkelig.

Gleder meg til å kjøre til Norge for å dusje.

April:

Skriver på oppgave, møter skuespillere, deltar på word-kurs da jeg trenger å gjøre justeringer i tekst og oppsett i masteroppgaven (den ansvarlige for kurset kan ikke svarene på spørsmålene mine, hadde aldri fått slike spørsmål, sier han), skriver på oppgave, møter flere skuespillere, deltar på et nytt word-kurs i håp å få noen svar (den ansvarlige kan ikke svarene på spørsmålene mine, hadde aldri fått slike spørsmål, sier hun). Jeg lar spørsmålene vente til et ennå uvisst sted i fremtiden.

Sender i vei versjon 3 til mine veiledere.

Orker ikke å se på oppgaven. Ser på oppgaven. Ser vekk.

Trøsteshopper.

Skriver på oppgaven.

10.1. ANALYSE AV LOGGBOKENS NOTATER

La oss ta et skritt tilbake og late som om jeg ikke er utøveren her, men en hvilken som helst annen mann. Hva slags mann er det da som kommer til uttrykk i beskrivelsene som er gitt? I hvilken grad omsetter han friheten i den moderne mannsrollen? Vi kan lese av teksten at han ikke har styr på økonomien, at han fremdeles står i et økonomisk avhengighetsforhold til sin far, har vanskelig for å bestemme seg, villig til å bryte trafikkregler, manglende impuls kontroll (sender i vei utkast til vurdering til veilederne hvilket han umiddelbart angreir på), takler motgang ved å trøsteshoppe, er dedikert og har gjennomføringsevne, men samtidig latterlig i sin intensitet og suksessen som ser ut til å utebli på tross av de mange bestrebelsene. Sammenlignet med informantenes uttalelser om den moderne mannen gir notatene ikke et entydig bilde av mannen som presenteres fra loggboken. Vedkommende ser ut til å stå i en monoman relasjon til sine omgivelser hvor eneste fokus er ferdigstillelse av masteroppgaven. Ut fra informasjonen som er presentert i handlingsforløpet kommer allikevel en viss mannstype til syne, og dette er den *metroseksuelle* mannen.

Om den metroseksuelle mannen vet vi at han er like mye et uttrykk for sosial klasse som han er et uttrykk for en ny type maskulinitet. Den metroseksuelle anses for å være et uttrykk for den mannlige middelklassens aspirasjoner om sosial mobilitet, selvsagt stigende. Den metroseksuelle er et uttrykk for en alternativ rute til maskulinitet gjennom forbruk av high-end produkter, en slags munter narsissisme, hvor denne type menn ble et

kompromiss mellom de steroidtunge macho-idealene frontet av menn som Arnold Schwarzenegger og den urbane sensibiliteten for kropp og utseende frontet av homofile menn, følgelig ”still secure in his masculinity, he has little to prove to anyone, yet he is equally comfortable expressing emotions and dispensing advice about hair products” (Kimmel, 2006, s. 225). Altså, i krysningpunktet mellom steroidtunge heterofile menn og representasjonsbevisste homoseksuelle finner den metroseksuelle sin frihet i mannsrollen.

What subject-matter is appropriate for art? Are there materials inherently fit and others unfit? Or are there none which are common and unclear with respect to artistic treatment?

– John Dewey, *Art as experience*

11.0. ETNODRAMA

Resultatet av mine undersøkelser skal bli til et etnodrama. Et etnodrama er et teaterstykke basert på etnografiske studier. Disse studiene kan blant annet bestå av intervjuer, observasjonsnotater, forskningsmateriale, avisartikler. Kort fortalt, man dramatiserer de dataene man har samlet inn (Saldaña, 2005, s. 2).

Forskningsmaterialet er samlet inn, organisert og bearbeidet slik at informasjonen den inneholder kan bli til et etnodrama, men den praktiske delen av masteroppgaven fordrer at jeg ikke ”kun” skriver et etnodrama, men at den dramatiske teksten som er basert på forskningsmaterialet også når frem til forestilling. Dette kalles etnoteater (Saldaña, s. 1, 2005). Hensikten er å undersøke spesifikke forhold knyttet til den menneskelige tilværelse med det formål å iscenesette disse observasjonene og innsiktene i et performativt uttrykk

En del av den kunstneriske prosessen er friheten til å tolke dataene som er samlet inn. Enhver forskningssituasjon er en tolkning av de innsamlede dataene, og særlig i denne prosessen er det selve tolkningen som kan være interessant. Etnodramaet har ikke til hensikt å ta et stykke virkelighet, beskrevet av informanten, og gjengi dette ordrett i en dramatisk dialog, men allikevel er det noe som bevares, eller sagt på en annen måte: *overføres* til etnodramaet. Den kunstneriske tolkningen må være redelig, og den må stå i et redelig forhold til sine kilder. Tolkningen står i gjeld til sitt eget opphav, den kan ikke og skal ikke løsrives fra sin opprinnelse. Her må jeg som kunstner og forsker utvise skjønn. Hvordan lage en interessant, innsiktsfull og underholdende etnoteaterforestilling uten å avvike for mye fra forskningsmaterialet? Saldaña skriver at teaterets primære mål ”is to entertain – to entertain ideas as it entertains its spectators” (2009, s. 14). Etnodrama er materialgrunnlaget – ”med alle de kjedelige delene tatt ut” (Saldaña, 2009, s. 16). Det grunnleggende innholdet i etnodrama er reduksjonen av observasjonsnotater, intervjuetranskriberinger m.m. Forfatteren skriver at dette kan være vanskelig for enkelte å akseptere, men understreker senere at med etnografisk teater kommer ansvaret med å lage et underholdende performativt uttrykk, og skriver at en forskers kriterier for et godt etnografisk studie i bok – eller artikkelformat, harmoniserer ikke alltid med en kunstners kriterier for godt teater.

Masteroppgaven utfordrer meg som forsker, som etnograf, og samtidig som kunstner fordi jeg må være i stand til å bringe materialet til scenen, og da iflg. Saldaña, helst på en underholdende måte. Jeg er blitt bedt om å beherske to disipliner, som begge skal tjene det samme mål: å skape en unik, innsiktsfull og engasjerende tekst om den

menneskelige være (Saldaña, 2009, s. 29). Det er denne teksten som skal bli mitt etnodrama, og etnoteaterets tekstgrunnlag.

11.1. DRAMATURGIEN

I mitt arbeid med etnodramaet kan jeg velge en rekke ulike dramaturgiske modeller. Jeg vil kort redegjøre for en grunnleggende dramaturgiforståelse slik vi finner den i Poetikken av Aristoteles. La meg tidlig understreke at i den klassiske fortellerstrukturen vil jeg innarbeide illusjonsbrudd, direkte henvendelser til publikum, og metakommentarer fra aktørene om rollene de spiller, slik vi kjenner det fra Bertolt Brechts ”Verfremdungseffekt”, fremmedgjøringseffekten (Brecht, 1960, s. 90). Dette kan tilkjennegi tenkning *mellom* og *om* karakterene, men også dramatikerens direkte kommentarer ved at skuespillere trer ut av rolle og kommenterer karakterens oppførsel, valg og muligheter.

Karakterene former jeg etter Connells inndeling av mannlige grupper; de som tilhører hegemoniet, de underordnete, de medvirkende og de marginaliserte (Connell, 2015, s. 76) Det er fire karakterer med; Lærlingen, Kunden, Mekanikeren og lærlingens Forlovede. Protagonisten er Lærlingen; han er den underordnete, sjefen hans; Mekanikeren, er medvirkende, antagonist er Kunden; han tilhører hegemoniet. Det er én kvinne med, lærlingens Forlovede; hun tilhører i utgangspunktet de underordnete, men tilraner seg makt ved bruk av fysisk og psykisk vold overfor stykkets hovedperson, Lærlingen.

11.1.1. ARISTOTELISK

Jeg ønsker å benytte meg av en standard-dramaturgi, som er et annet ord for den aristoteliske dramaturgien (Evans, 2005, s. 19). En tradisjonell, logisk, og lineær fortelling, men som vi skal senere se i dette kapittelet, er det en rekke regler som jeg ønsker å forholde meg til i prosessen og utviklingen av etnodramaet. I hva Aristoteles omtaler som diktningens objekter (Aristoteles, 2004, s. 25) skriver han at i komedien skal menneskene skildres som bedre enn de er, og i tragedien som verre enn de er. Etnodramaet jeg skriver på, ser ut til å inneholde mest tragiske elementer, men også noen komiske. En av karakterene vil bli skildret med verre karaktertrekk enn mange andre nålevende. Men ”det er jo også sannsynlig at der hender meget som er usannsynlig” (Aristoteles, 2004, s. 53).

Et plutselig omslag, peripeteia, består i at en handling slår om til sin egen motsetning. Eksempelvis kan det foreligge en forventning om at noe positivt skal finne sted, men i stedet for dette, inntreffer det motsatte, noe tragisk, men dette må gjøres ”slik

at omslaget er en frukt av den sannsynlighet eller nødvendighet vi har talt om” (Aristoteles, 2004, s. 40). Nødvendigheten han her nevner beskrives ved at omslaget må springe frem som en konsekvens av det som er skjedd forut. ”Det er nemlig en betraktelig forskjell mellom den ting som *skjer på grunn av* noe, og den ting at noe skjer *efter* noe” (Aristoteles, 2004, s. 40).

Jeg skal forsøke å skrive et slikt omslag, og slik det nå ser ut i etnodramaet vil det inngå i hva jeg håper kan bli tekstens katarsis, å skape en karakter som publikum frykter, til å bli en karakter de kan føle empati for. Videre ønsker jeg en lukket form. Styrken ved en lukket form er at personer og handlinger tvinges til å belyses i dybden. Det som er den lukkede formens fremste kjennetegn, er å få til et stort oppgjør i et lite rom (Evans, 2006, s. 55). De tre enheter, lik de var praktisert i klassismen, vil etterfølges. Jeg er av den oppfatning at den lukkede formen innbyr til en slik løsning. Kort fortalt: Én handling, uten distraherende bihandlinger, ett enhetlig sted betyr at handlingen begrenser seg til den samme plassen, eller i nærheten av den, og enhetlig tid betyr at hele handlingsforløpet ikke skal overskride ett døgn. Tidshopp må finne sted mellom aktene (Evans, 2006, s. 66). Dette ser ut til å bli en enakter på ca. 50 minutter, tidshopp vil foreløpig ikke være nødvendig. Dette er noen av de regler jeg har satt for meg selv i utformingen av etnodramaet.

Hollywoods manusguru og enfant terrible Robert Mckee skriver i boken ”Story” at ethvert manus trenger *en kontrollerende idé*. Den kontrollerende ideen bør bli formulert med en enkel setning som beskriver hvordan og hvorfor et liv går fra en tilstand i begynnelsen til en annen mot slutten (Mckee, 2000, s. 115). Å ha dette for øye kan være hensiktsmessig for å strukturere den dramatiske handlingen. Jeg har forsøkt å skrive ned en slik kontrollerende idé for mitt eget etnodrama. Den ble seende slik ut:

En ung mann slår opp med sin voldelige kjæreste for å gjenvinne friheten sin, men opplever ensomheten i sin nye tilværelse som så vanskelig å bære at han er villig til å vende tilbake til sin tidligere undertrykker.

Etnodramaet er ennå ikke ferdig skrevet. Det kan derfor bli aktuelt å justere den kontrollerende ideen underveis.

11.2. ETNODRAMAET ”DET STERKE KJØNN”

Eksamensformen er slik at den praktiske oppgaven er lagt 4-5 uker etter innleveringen av den teoretiske oppgaven. Det er å anta at jeg vil gjøre meg en rekke verdifulle erfaringer knyttet til iscenesettelsen. Og fordi det ligger frem i tid så er det ikke anledning til å skrive

om disse enda i denne oppgaven. Derimot er det anledning for meg å utdype arbeidet med etnodramaet. I arbeidet med dette har jeg forsøkt å skape de rammer som forskningsintervjuene innbyr til. Informantene hadde en rekke synspunkter til felles, mens andre betraktninger skilte seg sterkt fra hverandre. Karakterene som introduseres i etnodramaet ”Det sterke kjønn” har ulike oppfatninger om det å være mann, å være vellykket og hvilke forventninger man kan ha til hverandre i et parforhold. Noen ser seg undertrykt, andre ser undertrykkeren i den som kaller seg offer. Enige blir de ikke, og konflikten eskalerer inntil det voldelige. Jeg har altså, kort oppsummert, skapt en fiksjonsramme hvor en rekke av informantenes uttalelser benyttes som karakterreplikker, knyttet til en higen etter frihet. Her følger et sammendrag av etnodramaet ”Det sterke kjønn”:

En kunde er kommet til et bilverksted for EU-kontroll av bilen. Det påvises en rekke mangler, og mekanikeren tilbyr seg å foreta reparasjonene mens kunden venter. Kunden overhører en telefonsamtale som en mekanikerlærling har med sin forlovede, og hvor lærlingen oppfører seg svært servilt. Kunden spør om forholdet mellom lærlingen og hans forlovede, og når det fremgår at i deres relasjon er det kvinnen som har all makt og alle fordeler, lar kunden seg provosere. Samtalen utvikler seg til å bli en diskurs om menn og kvinner og den plass de har og tar i samfunnet. Lærlingen lar seg oppildne av kundens tordentale om kvinner. Han innser at han har blitt urettferdig behandlet i en årrekke, han ”manner seg opp”, ringer sin forlovede og skjeller henne ut. Flere års frustrasjon får utløp på bare noen minutter. Dette fører til at kjæresten dukker opp på verkstedet – og avbryter forlovelsen. Senere angrer lærlingen seg og anklager kunden for å ha påvirket ham i gal retning. Kunden innrømmer senere at kona hans, som han tidligere hevdet seg gift med, forlot ham for flere år siden. Hans skuffelse over én kvinne, har blitt til hat til overfor alle kvinner. Lærlingens tidligere forlovede sender ham en sms hvor hun skriver at hun tilgir ham. Men noe mer i meldingen indikerer at undertrykkelsen og ufriheten i forholdet deres vil fortsette. Lærlingen står ved et veiskille hvor det er uvisst hvilken retning livet skal ta videre.

Jeg synes at jeg her har skapt en fungerende ramme for å initiere hovedkonflikten om frihet i parforhold. Den ene karakteren, kunden, endrer seg i løpet av historiens gang. Endringen i kundens karakter er også innenfor katarsis-begrepet fordi kunden er en karakter man frykter, og om ikke mannen selv, så kanskje synspunktene hans? Men når de bakenforliggende sannheter om hvorfor han er blitt som han er blitt, er intensjonen at

frykten skal bli til medlidenhet med ham. Og når det gjelder lærlingen så: så havner han i et dilemma som vil være definerende for ham videre i livet. Skal han ofre tryggheten for å oppnå større personlig frihet, eller skal han vedvare å bli i et undertrykkende forhold fordi det gir ham en trygghet han er avhengig av? Forestillingen har mulighet til å la det bli en åpen slutt hva dette spørsmålet angår, ved å gå i black akkurat når lærlingen er i situasjon hvor han kjemper med dilemmaet. Mekanikeren er den av mennene som lever i et velfungerende og kjærlighetsfullt forhold. Han opptrer som en beroligende kraft, en som søker forenkling, en formidler av de enkle, men sanne verdier. Han forstår ikke de kamper som kunden og lærlingen har blitt til del.

11.3. UTDRAK

K= Kunden, M=Mekanikeren, L=Lærlingen

Kunden har hatt en tirade om kvinner.

LÆRLING

Jeg visste ikke at sånne tanker fantes...

KUNDE

Det gjør de – daglig får du høre det samme, men med motsatt fortegn! Om undertrykkende menn, voldelige menn, menn som er ufølsomme, menn som//

LÆRLING

Men menn *er* jo voldelige.

KUNDE

Kvinner også.

LÆRLING

Menn er mer voldelige.

KUNDE

Har du slått en kvinne noen gang?

LÆRLING

Det ville jeg aldri gjort.

KUNDE

Har du blitt slått av en kvinne noen gang?

LÆRLING

Nei.

KUNDE

Men det har jeg. Og det flere ganger. Blir man redd? Kanskje ikke..

MEKANIKER

Det var kona di som slo? (Intet svar). Ok, kanskje ikke kvinner har gjort det så bra, men det har ikke mennene heller. Det er de som styrer og bare se på all elendighet//

KUNDE

//Visste du at muslimske menn ikke går ned på damene sine? De mener det er ”makruh” – ureint.

LÆRLING

(Tankefull) Går damene ned på menn da?

KUNDE

Hva tror du? *(Driker)*

LÆRLING

Det er i hvert fall *ikke* likestilling!

KUNDE

Det burde vært 50 /50 mener du? Han slikker henne like ofte som hun suger ham.

LÆRLING

(kort pause) I hvert fall 60/40.

KUNDE

Men hva om han slikker henne utrolig bra én gang, er ikke det bedre enn 5 dårlige sugeturer?

MEKANIKER

(avbryter) Nå har jeg skifta begge filtrene, air condition-anlegget har fått nytt filter, men det har kommet rusk inn i oljekamrene, så jeg må ikke bare skifte olje, jeg må også rense ut.

KUNDE

Kjør på.

Kunden observerer lærlingen som arbeider.

KUNDE

Hvordan følte det?

LÆRLING

Hva da?

KUNDE

Da hun slo deg første gang.

LÆRLING

Jeg vet ikke hva du snakker om.

Kunden fortsetter å observere lærlingen som virker utilpass.

KUNDE

Jeg husker da jeg var på din alder. Det var vanskelig å – og når kvinner, menn gjør nok det samme, merker at du er...bevegelig, så kan de forsøke å – selvsagt alltid under det godes fane...påskuddene for å frata et annet menneske dets verdighet, det er der vi finner kreativiteten i mennesket. Flagelleringen når en annen forsøker å nå frem til sjelen i deg.

Ha ha! Finn hva du elsker her i livet, og la det drepe deg langsomt. (*Hånlig*) Jeg protesterer! Ta vekk døden, og livet blir den komedien jeg ikke har lyst å delta i. For meg er døden betingelsen for at jeg i det hele tatt gidder å åpne kjeften. Ikke for å underholde meg, men til protest. Vi dør mange ganger i løpet av et liv...men det er vel du for ung til å forstå?

LÆRLING

(Til mekanikeren) Sender du meg oljekanna?

KUNDE

Bli med den lille lerkefuglen din du. Å bytte partner er nemlig ingen oppskrift for suksess...og nå må du lytte for dette har mer kunnskap i seg enn (avbryter seg selv) – det er at det finnes noe i kvinner som menn ikke liker.

MEKANIKER

Og det finnes noe i menn som kvinner ikke liker!

KUNDE

(Muntert) Ja, det får de uheldigste av oss høre hver dag!

LÆRLING

Noen mer fortjent enn andre.

KUNDE

Hvorfor alle disse ballader om kjærligheten? Hvorfor ikke flere sanger om hvordan vi er kommet til å hate hverandre?

LÆRLING

De finnes de også.

KUNDE

Vi liker jo hverandre ikke! Ja – ja, i begynnelsen ja! Når vi fremdeles ikke kjenner hverandre, så elsker man. Man *elsker*. (*Plutselig innfall*) Vet du hva som – med unntak av venstrefeministene selvsagt – ikke gjør forskjell på kjønnene?

LÆRLING

(*Til mekaniker*) Det er en halv liter igjen.

KUNDE

Det er ekskrementene våre. Med ekskrementene behandler naturen for én gangs skyld kjønnene likt. Ellers er vi ulike som øst og vest – og de skal aldri møtes.

LÆRLING

Var mora di ikke særlig glad i deg?

KUNDE

Det stemmer! (*Beruset*). Og ingen annen innsikt vil kunne frigjøre meg, og kanskje heller ikke ødelegge meg.

LÆRLING

Du kan ta tilbake glasset ditt. Jeg drikker ikke ting som jeg ikke kan uttale navnet på.

KUNDE

Hva gjør du her? (*Syrlig*) Du har jo et hode, og en vakker munn som kan bekrefte det.

Lærlingen fortsetter arbeidet i et innbitt forsøk på å overse kunden. Kunden observerer lærlingen.

KUNDE

(*Drikker langsomt av glasset, observerende*). Hvor traff hun deg? Venstre side? Jeg kan tenke meg at lille go'jenta ble så sint på den slemme kjæresten, men så endelig stod hun opp for seg selv, som det heter nå til dags, skikkelig sterk var hun, våget å stå opp i mot den slemme undertrykkelsesmannen. (*Rasket*) Har hun bedt om unnskyldning?

Lærlingen svarer ikke.

KUNDE

Nei, antagelig ikke – de gjør nemlig ikke det. De mener seg berettiget til å være voldelige – for da er de sterke og tøffe – står opp for seg selv og knyttnever spøkelset av alle de menn som undertrykte kvinnene som var her før oss. Endelig en generasjon av jenter som vet å slå fra seg – hurra! Som det offeret hun er så kan hun i prinsippet dele ut så mange slag hun vil. (*Lakonisk*) Offeret er den farligste blant oss. Merk deg det! Offeret har rett til hevnen. Og hvilken kvinne anser seg ikke for å være offer i kraft av sitt kjønn? De er hevnerne som Gud, ironisk nok, har fått oss til å ville ligge med! Jeg kommer ikke over det. Er det rart at en mann drikker? (*Skjenker seg et nytt glass*). At hun slo, var din feil. Vennligst aldri gjør det igjen. Bring en kvinne aldri dit hen at hun må slå deg. Men gud bevares, det finnes da menn som slår også. Men de har idet minst anstendighet nok til å komme med blomster og be om unnskyldning etterpå. Med kvinnen stiller saken seg selvsagt annerledes. (*Ser kort på lærlingen*). Men jeg ser at mine bitre, men sanne livsanskuelser ikke underholder herren. (*Pause. Til mekanikeren*). Jeg ringer en taxi og kommer tilbake i morgen og henter bilen.

MEKANIKER

Alt i orden.

KUNDE

Og beklager den scene jeg har skapt i kveld – jeg er visst ikke helt i form.

MEKANIKER

Nei, du pleier ikke være sånn du. Du får sove det ut.

KUNDE

Da skal jeg gjøre verden den tjeneste at den skal slippe å høre meg plapre. Ingen skal komme og si at ikke jeg også har bidratt til å gjøre verden til et bedre sted.

Kunden går mot utgangen, åpner utgangsdøren.

LÆRLING

Hun gjorde det aldri.

KUNDE

Se det, da tok jeg feil. Det er ikke første gangen.

LÆRLING

Hun har aldri bedt om unnskyldning.

Kunden vender seg om. De blir stående og se på hverandre.

Scene slutt.

11.4. TEKSTENS MUNTlighET

Det er noe jeg har oppdaget i arbeidet med intervjuene, og det er at vi ikke snakker slik vi skriver – i oppsiktsvekkende stor grad vil jeg si. Det fikk jeg erfare da jeg jobbet med transkriberingen: omfanget av ikke-avsluttede setninger, ledd-setninger til dels ute av kontekst, småord, avbrytelser, og der hvor refleksjonen var krevende; malende ord, lengre pauser, store variasjoner i volum – for ikke å snakke om kroppsspråket som til stadighet endret seg og som på den måten ble en del av den komplekse kommunikasjonen. I transkriberingen var det alltid et valg om jeg skulle skrive ned alt av det som kunne være forstyrrende i de ovennevnte verbaliseringsformer, fordi det ble sagt, eller om skulle ta vekk det som jeg som forsker ikke anså være av større viktighet for utsagnets innhold. Dette er en vurdering som må gjøres gjennomgående i arbeidet med transkriberingen.

Denne muntligheten, nærmest søken etter språket, ønsker jeg å benytte meg av i etnodramaet. Jeg skal i stadig større grad, etter hvert som dramaet skrider frem, oppløse språket, fordi språket står mer og mer maktesløst tilbake for å løse de vanskeligheter menneskene har viklet seg inn i. Det betyr lik beskrevet ovenfor; høy bruk av ikke-avsluttede setninger, assosiative leddsetninger som bringer karakteren ut av kurs, setninger uten punktum: uttalelser som ikke finner frem, mister sitt mål underveis, enkeltord som ikke har mottager, knapt heller en avsender som er seg bevisst hensikten med å uttale ordene. Lik menneskene går i oppløsning gjør språket det også.

Kunst er form som kjemper for å våkne opp fra naturens mareritt.

– Camille Paglia, *Sex og vold. Eller natur og kunst.*

12.0. ETNOTEATER

I etnodramaet vil jeg skrive inn monologer som kommenterer handlingen, evt. kun noen korte replikker som bryter ut av fiksjonen og foregår i et ”ikke-magisk”- rom. ”En forutsætning for anvendelsen av V-effekten (”Der Verfremdungseffekt”) til det anførte formål er, at scene og tilskuerrum bliver rensert for alt ”magisk”, og at der ikke oppstår noen ”hypnotiske felter” (Brecht, 1960, s. 90). Selv om dette er et vanlig virkemiddel innenfor det episke teater, så vil det kun tidvis gjøre seg gjeldende i et scenisk uttrykk som ellers vil tilstrebe å trekke publikummen inn i det ”magiske”. Vi skal ikke kun føle om det vi ser, men også tenke om det. Kanskje kan kombinasjonen av det episke og det aristoteliske teater muliggjøre dette?

Brecht skriver også om gestus, at det er en forutsetning for frembringelsen av V-effekten at skuespilleren uttrykker med en gestus som tydelig anviser at det er noe som skal vises (Brecht, 1960, s. 90). Denne gestusen kan være nærliggende å tillegge skuespilleren, det vil sannsynligvis også være tilfelle. Jeg vil kort nevne at enkle lysskift eller bruk av musikk, kan være en slik gestus. Arbeidsprosessen vil avsløre i hvilket omfang denne effekten skal benyttes. Kanskje er det mest kraftfullt at det kun skjer et par ganger og på den måten la de to uttrykkene spille opp mot hverandre. ”Den teknik, som fremkalder V-effekten, står i diametral modsætning til den teknik, som vil skabe indføling”. (Brecht, 1960, s. 91). Jeg innretter arbeidet således at Verfremdungs-effekten planlegges allerede i etnodramaet, deretter ta det med til arbeidsprosessen. Det skal bli spennende å se hvordan dette fungerer scenisk.

Saldaña understreker at det er viktig å gjøre seg opp en mening om hva som er den mest hensiktsmessige uttrykksformen for å representere og presentere undersøkelsen (2009, s. 2).

12.1. SPILLESTED

Forestillingen skal finne sted på et bilverksted. Det er også et sted som tradisjonelt sett er blitt sett på som en bastion for menn. Men samtidig er det også et sted som får hyppig besøk av kunder slik at det blir en arena for svært mange ulike livsverdener. Disse livsverdene møtes – og kolliderer, i etnodramaet. Å trekke forestillingen vekk fra teaterscenen kan gi etnoteateret en realisme som ligger nærmere opp til filmuttrykket; vi er på en arbeidsplass, vi later ikke som om vi er det.

12.2. PENKA-METODEN

Jeg vil gjerne benytte anledningen som forestillingsarbeidet gir til å anvende meg av Penka-metoden. Dette er en metodisk, målrettet modell for tekstbasert forestillingsarbeid (Gladsø, 2015, s. 206). Forfatteren beskriver videre arbeidsmetoden som en syntese av Stanislavskijs skuespillertekniske arbeid og Brechts dramaturgiske analyse. Jeg anser ikke at det er denne oppgavens hovedanliggende å gi en videre utdyping av Penka-metodens ulike faser, men nøyer meg med å nevne dem kort for å gi leseren et innblikk i hvordan jeg ønsker å gripe forestillingsarbeidet an. De ulike fasene i Penka-metoden, og som jeg akter å følge, er: gjennomlesing, protokollføring, lese måte over stykkets hensikt, valg av fabel, rubrisering av stykket (Gladsø, 2015, s. 208).

Jeg ønsker å være Angelina Jolie.

– Mannlig informant

12.3. ANALYSE AV INTERVJUENE

Jeg opplever at informantene har vært generøse når de har delt sin livsverden med meg. Jeg er usikker på hva man kan forvente da det er første gangen jeg gjennomfører slike intervjuer, men jeg sitter igjen med det inntrykk at de har vært svært åpenhjertige. De første intervjuene varte i nærmere to timer, det virket som om temaene for spørsmålene var noe som opptok dem, de var motiverte og energiske i sin delaktighet.

Informantene har kommet med til dels svært ulike uttalelser, men også noen uttalelser hvor de virker oppsiktsvekkende samstemmige. Det gjelder særlig opplevelsen av frihet, og dette er et av de områdene jeg har egnet mest tid til å analysere og sammenligne med faglitteraturen.

Likhetstrekk i utsagnene blant de mannlige informantene forekom oftest mellom de som har en homoseksuell legning. Begge var fokusert på at frihet gav mulighet til å ”teste ut kvaliteter ved seg selv”. Og de har kanskje tolket oppgavens ordlyd mest i henhold til slik den var ment å være, altså hvilke muligheter finnes det i den mannlige personlighet til å uttrykke noe annet, eller mer, enn det maskulint stereotypiske? De to informantene med heterofil legning, tolket spørsmålet aldri som en indre prosess, men snarere hvilke friheter mannen har i møte med omverdenen, særlig med nærmeste partner. Jeg ser av oppgavens ordlyd ”Hvordan opplever menn friheten i den moderne mannsrollen” at man kan tolke det med begge perspektiver, hvilket også informantene gjorde. La meg allerede her få uttrykke at jeg er noe ubekvem med å skille mellom de homofile og de heterofile informantene, men jeg tror at dette skillet mellom de fire mennene utgjør noe av sakens viktighet. De homofile opplever en større frihet til å være seg selv, utvikle personligheten sin i retning av noe som ikke er heteronormativt og stereotypifisert, og samtidig være komfortable med det. En av disse informantene forteller at han føler at han har vært med på en reise hvor samfunnet har utviklet en toleranse som i større grad muliggjør dette, at dette har skjedd i hans levetid, noe han uttrykker stor, stor glede over. Friheten i identitetsdannelsen er noe som de homofile deltagerne i undersøkelsen har hatt langt større fokus på, mens de heterofile er allerede langt på vei innenfor det normative i kraft av sin legning. Når det gjelder en av de heterofile informantene, så kan man hevde at han er en del av hegemoniet. Ikke bare innehar han hva Mosse beskriver som en nasjonalkarakter og de dyder det innebærer, han er også stereotypisk maskulin med et verdensbilde preget av biologisk determinisme. Verden er skrudd sammen på en viss måte, grunnet naturens to fremste utropstegn, nemlig *mann* og *kvinne*. Et samfunn som motarbeider denne

strukturerende dualismen kjennetegner en kultur som jobber *mot* naturen. Det er altså et dødfødt prosjekt, naturen vil alltid seire tilslutt, er én tolking av informantens utsagn.

At denne holdningen allikevel ikke skaper vanskeligheter for ham, kan være at han er fleksibel. Han liker ikke nødvendigvis spillereglene, men deltar og gjør det med bravur. Iflg. eget utsagn gjør han 60% husarbeid hjemme, han er godt likt og karrieremessig er han vellykket. Han forteller at både kvinner og menn må komprimere seg, bli til mp3-filer for å passe inn i det norske samfunnet. Den moderne mannen er en som ikke kan "være seg selv fullt og helt, og han vet det", uttaler den andre heterofile mannen. De begge har en opplevelse av at de må holde igjen, ikke uttrykke seg helt slik de har lyst til. Informantene med homofil legning har overhodet ikke dette synspunktet. De er opptatt av hvem samfunnet tillater dem å være, men de skildrer det som en "lek", de viser med kroppene sine under intervjuene ulike muligheter for representasjon. For dem virker det som om identitet og tilpasning dreier seg om representasjon, frihet til å representere det man måtte ønske. Illustreringen av de ulike sittestillinger kan vitne om en bevissthet om en rekke muligheter knyttet til kroppslig representasjon.

For de heterofile så er det fysiske uttrykket langt mer låst, komprimeringen finner sted. Frihet defineres som to ytterpunkter; den ekstreme nærheten i seksualakten, inn i kvinnen, og den andre retningen, vekk fra hulen (kvinnen?) og inn i arbeidet. Begge deler har en retning, en projeksjon inn i ytterpunkter som han ikke kan klare seg uten, for det er i bevegelsen mellom tilhørighet og autonomi at mannen definerer egen frihet.

Den kvinnelige informanten definerte frihet på langt nær samme måte som informantene med heterofil legning. Arbeid ble nevnt, å kunne forsørge; i utgangspunktet en kvalitet som kjennetegnet mannen i det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret (Faludi, 2000, s. 12). Men den kvinnelige informanten trakk frem et annet aspekt ved frihet, og det er friheten til å være med et annet menneske. (De heterofile informantene nevnte også samvær som kilde til frihet, men da kun i seksualakten). Hun nevner; frihet til å drikke seg full med partner, frihet til *ikke* å gjøre det, å bare tilbringe tid sammen på kjærestepremisser, og ikke som mor, far, organisator og de mange andre forpliktende roller et samboerskap kan inneholde, *det* er en frihet som hun velger å trekke frem, ulikt de andre. Samtalen gikk slik:

Vi som par tenker at frihet er også det at vi er sammen litt på våre premisser også. At frihet for begge to kan være at vi f.eks. ikke har noen barn hjemme, kan drikke vin, kan drikke oss fulle, ikke drikke oss fulle, asså – man må ikke alltid tenk at det å ha alenetid er frihet.

”Og det er han enig med deg i?” spør jeg. ”Tror det!” Latter.

En annen informant tenker at menn har mindre frihet til å uttrykke seg selv fordi kulturen ikke tillater dem å uttrykke følelser i like høy grad som kvinner. ”Jeg tror kvinner er mer frigjorte fordi de kan teste ut ting og være mer nyanserte enn det menn er”. Samtalene med informantene med heterofil legning bekrefter også en opplevelse av fastlåsthet, en større grad av et normativt uttrykksregister innenfor en stereotypisk maskulinitet. En av de med homoseksuell legning avviker fra det heteronormative og kjønnsstereotypiske både i kroppsspråk, ordvalg og stemmeleie. Den andre av de homoseksuelle gir få signifikatorer om sin legning, og som tidligere nevnt, på et visst tidspunkt viser vedkommende en usedvanlig evne gjennom kroppsspråk til å leke med det kjønnsstereotypiske. Nyansespillet og selvbevisstheten knyttet til representasjonen kommer for dagen, på en helt annen måte enn i intervjuene med de heterofile.

Ingen virker misfornøyde med opplevelse av egen frihet. Den som har mest å utsette på forventningene til den moderne mannen, er samtidig den av informantene som har nådd økonomisk og karrieremessig lengst. Som nevnt er det ulike fokus, hvor de med homoseksuell legning omtaler muligheten som den moderne mannen har i ”å bli seg selv – å være seg selv”, mens informantene med heterofil legning bruker en del av intervjuetiden til å snakke om begrensninger, om det de *ikke* får: ”ikke vært seg selv, ikke tilgang til barna på samme måte som moren, må ta mindre plass”. Her kan det være på sin plass å gjøre oppmerksom på hva det er informantene sammenligner sin egen situasjonen med? Er det forestillingen om at *heterofile* menn tidligere hadde mer frihet, men nå har mindre? Og jeg tilføyer: er det forestillingen om at *homofile* menn tidligere hadde mindre frihet, men nå har mer? For de vurderer vel ikke sin egen situasjon i et vakuum? Fortiden kan danne et sammenligningsgrunnlag. Men de hetero-hegemoniske informantene kunne ha sammenlignet sin situasjon med homofiles situasjon som iflg. Connells inndeling tilhører de marginaliserte, kunne de ikke? Da ville de ha sett egne privilegier i langt høyere grad. Når nå det er sagt, så er kanskje ikke de kvaliteter og verdier som tidligere kjennetegnet det hegemoniske, det som fremdeles er gjeldende? Kan man i like stor grad i dag som for bare 20 år siden hevde at homofile er underordnede? Den ene informanten fortalte at han opplevde at han selv hadde fått være med på den reisen som hadde ført til en langt større aksept av mangfold, og toleranse for de som ikke representerer det heteronormative, en reise som han så ut til å kjenne stolthet over å ha fått del i. Og jeg vil hevde at i kraft av sin stilling og den påvirkningskraft den utgjør utgjør han selv en del av hegemoniet.

Informantene med heterofil legning uttrykker allikevel en viss engstelse over egen situasjon, de forsøker å formulere en ufrihet, i et nullsumspill så opplever de selv at de har havnet på minussiden (blir ikke hørt på en kvinnedominert arbeidsplass, må gjøre 60% av husarbeidet). Samtidig kan vi konstatere at de begge tilhører hegemoniet. De med homofil legning bejubler en frihet som muliggjør flere nyanser i identitetsdannelsen. De mener at også heterofile kan nyttiggjøre seg av dette. Jeg siterer igjen: ” Menn har frihet til å bli mer kvinnelige, mens kvinner har frihet til å bli hva de vil”. (Paglia, 2000, s. 62) Hvis man som mann vil bli feminisert så finnes der frihet til det, hvis man derimot ønsker å ivareta eller utvide egen maskulinitet i tråd med det tradisjonalistiske så opplever de heterofile at friheten til dette er begrenset. Kanskje de heterofile informantene ikke kan nyttiggjøre seg av friheten som er moderniteten til del, rett og slett fordi de *ikke* vil være mer kvinnelige. Og følger jeg den ene informantens tankegang så er ”kvinnelig” en signifikator som er i ferd med å gå i oppløsning, for med kjønnsrelativismen som kjennetegner vår egen tid, er det ikke kun betimelig å spørre: hva er mannlig? – men også : hva er kvinnelig? Samtidig ser vi at kategoriene er i ferd med å tømmes for innhold.

13.0. AVSLUTNING

”We need to look at the artist’s social responsibility”, skriver Robert McKee (1997, s. 130). Han er av den oppfatning at vi ikke har et ansvar for å kurere samfunnsproblemer, gjenskape en tro på menneskeheten eller tilmed uttrykke ”vårt innerste jeg”. Vi har kun ett ansvar hevder han; og det er å *skrive sannheten*. Men før du kan ta enda et skritt, må du spørre deg selv: Er dette sannheten? (McKee, 1997, s. 131). Jeg ønsker å la dette kommenteres av noe jeg leste i Distinksjonen (Bourdieu, 2000, s. 13). Der står det at siden vi selv, som mann eller kvinne, er del av det vi her forsøker å begripe, har vi i form av ubevisste skjemaer for oppfattelse og vurdering assimilert den maskuline ordens historiske strukturer. Når vi skal forestille oss den maskuline dominansen risikerer vi derfor å ty til tankeganger som selv er produktet av denne dominansformen (Bourdieu, 2000, s. 13).

McKee spør ikke etter sannheten i en forskningsoppgave, han spør etter sannheten i et kunstnerisk arbeid. Hvis det kunstneriske arbeidet er et uttrykk for ens eget ærlige forsøk på å skrive sannheten, og man finner dets innhold meningsbærende, da er dette det arbeidet kunstneren kan ta sosialt ansvar med (McKee, 1997, s. 131). Dette tenker jeg blir særlig gjeldende for etnodramaet og etnoteateret. Er uttalelsen under også et uttrykk for denne masteroppgavens ”prosjekt”?

I det en mann begynner å snakke om at nå tar kvinnene over, nå har kvinnene tilegnet seg en ny frihet og den misbruker de, i det en mann snakker om kvinner som en helhet, et trusselbilde, så gir han avkall på sin rolle som mann, da går han inn i akkurat den samme offerrollen som kvinner gjør ved å bruke kvinner som en fellesbetegnelse og putte menn inn i en konspirasjonsteori hvor de bevisst eller ubevisst undertrykker kvinner pga. samfunnsmessige strukturer.

På enkelte områder har masteroppgaven til dels gjort kvinner til deltagere i et null-sumspill mellom kjønnene, en antagonistiske posisjon når det gjelder menns behov for frihet. I tillegg gjennomfører oppgaven en dualisme-tenkning, som i aller høyeste grad var gangbar før, men som nå kan sies å være ”ute av mote”

The way we look at sex roles, however, has changed drastically in the past two decades. Although appealing to many, sex dualisms and oppositions are definitely out of fashion, and so are sexual sexual universals or biological determinisms. Part of the reason, aside from the recent movement away from static structural dualisms in the social sciences generally, lies in the feminist revolution of the past twenty years (Gilmore, 1990, s. 21).

I dette understrekes allikevel feminismens påvirkning, og som et resultat av dette har den maskuline kultur også vært nødt til å omdefinere seg. Dette har ikke skjedd uten vanskeligheter, men oppgaven forteller også om hvor vanskelig det er å få gehør for

problemstillinger menn stilles overfor. ”Navigating the ornamental realm , much less trying to derive a sense of manhood from it, has become a nightmare all the more horrible for being virtually unacknowledged as a problem” (Faludi, 2000, s. 15). Menn har gått fra en identitet som lå i forsørgeransvaret av en familie til – ja, til hva? Susan Faludi hevder at menn må oppnå suksess på feminine premisser, dvs. *representasjon*. Å bli sett, helst av mange, er det nye suksesskriteriet. Mannens verdi blir målt etter i hvilken grad de deltar i en kjendis-drevet forbrukerkultur. Det finnes ingen passasjer til mannlighet i en slik verden. En mann kan kun vente på å bli oppdaget, ”and even if he lucks out, his ”achievement” is fraught with gender confusion for its ”feminine” implications of glamour and display. (Faludi, 2000, s 39)

Allikevel kan vi hevde at patriarkatets maktstrukturer ligger til dels ennå til grunn for menns og kvinners roller i politikk, arbeidsliv og økonomi og som familiens overhode i store deler av verden. Historisk er det viktig å minne om at menn flest på 1800- og 1900-tallet ikke hadde noen maktposisjon. De var også underlagt patriarkatet. Kun et lite antall menn hadde makt: de som klatret til topps i det politiske, religiøse og økonomiske systemet. De fleste menn var undersåtter, kanonføde og undertrykket. Slik er det også i vår tid. De færreste menn sitter i styrerommene, og selv i et så egalitært samfunn som Norge, eier de 10% rikeste 70% av alle verdier. (Furuholmen, 2015, s. 31).

13.1. FRIHET, FELLESKAP OG FORTSETTELSE

En av informantene sa det slik da vi snakket om frihet: ”Kvinner synes at en del av det vi gjør er uinteressant, men de spør ikke hvorfor vi gjør det”. Hvorfor nevner han kvinner, annet enn som uttrykk for at de aktivitetene han gjør, og mange menn med ham, er spesifikt mannlige? For informanten kjennetegner disse aktivitetene menn som kjønn, og den definerer oss inn i et fellesskap.

Instead of collectively confronting brutalizing forces, each man is expected to dramatize his own struggle by himself, to confront arbitrarily designated enemies in a staged fight – a fight separated from society the way a boxing ring is roped off from the crowd. It is a fight that society watches over and may applaud but does not participate in and has no influence over (Faludi, 2000, s. 15).

Hvis menn uteblir fra å definere sin egen situasjon, vil den bli definert av andre. Mannen trenger å få gehør for de vanskeligheter han strir med, og ikke bli møtt av en majoritet som gir ham skulderen under påskudd av at mannens situasjon er selvforskyldt. Videre; å definere egne rettigheter er ingen enkel oppgave hvis man er alene om papirarbeidet. Gullvåg Holter skriver: ”Når frihet betyr kontroll, må man skåne seg fra

den. Men menn har også erfaringer med en annen form for frihet. Det er frihet *med* andre mennesker. Bare en frihet med andre, en frihet som øker andre menneskers frihet, er virkelig”. (1989, s. 25). En mann trenger å formulere egne behov, men bør gjøre det i et fellesskap som han i stor grad kan identifisere seg med. Derfor må en mann søke mot et maskulint fellesskap som gir et mulighetsrom for maskulin utfoldelse, en kollektiv aksept for hva det vil si å være mann, et sted som inkluderer alle de menn som ønsker å ivareta egen livsverd, søke kunnskap og økt bevisstgjøring om hva det vil si å være mann i samfunnet, et menneske i verden. Han vil stå bedre rustet til å møte verden og sin partner, med mer kjærlighet og mer – *sjenerøsitet*, en av de viktigste kvalitetene i moden maskulinitet (Furuholmen, 2015, s. 196). Å opparbeide seg denne kvaliteten kan selvsagt gjøres på flere arenaer, men som i mitt forslag henvender seg til et maskulint fellesskap. Disse fellesskapene ivaretar det som er unikt for menn ved å gi dets medlemmer friheten til å se seg selv ikke kun som deltagere i et samfunn, men som *mannlige* deltakere i et samfunn. Friheten man er gitt må også benyttes, man må, som Jens Bjørneboe skriver, *ta* seg den frihet (Bjørneboe, 2016). Menns livsverden defineres best av de som selv opplever den, nemlig mannen. Menn kan lære å uttrykke egne behov for frihet i mannlige fellesskap, og oppleve frihet *i* og utenfor det fellesskapet som gav ham styrken til å oppsøke og praktisere det.

Jeg ønsker å la diktet ”If” av Rudyard Kipling avslutte masteroppgaven som et uttrykk for frihet, en vei til frihet for menn, uansett hvilken mannsrolle de velger seg.

If you can keep your head when all about you
Are losing theirs and blaming it on you,
If you can trust yourself when all men doubt you,
But make allowance for their doubting too;
If you can wait and not be tired by waiting,
Or being lied about, don't deal in lies,
Or being hated, don't give way to hating,
And yet don't look too good, nor talk too wise:

If you can dream—and not make dreams your master;
If you can think—and not make thoughts your aim;
If you can meet with Triumph and Disaster
And treat those two impostors just the same;
If you can bear to hear the truth you've spoken
Twisted by knaves to make a trap for fools,
Or watch the things you gave your life to, broken,
And stoop and build 'em up with worn-out tools:

If you can make one heap of all your winnings
And risk it on one turn of pitch-and-toss,
And lose, and start again at your beginnings
And never breathe a word about your loss;
If you can force your heart and nerve and sinew

To serve your turn long after they are gone,
And so hold on when there is nothing in you
Except the Will which says to them: 'Hold on!'

If you can talk with crowds and keep your virtue,
Or walk with Kings—nor lose the common touch,
If neither foes nor loving friends can hurt you,
If all men count with you, but none too much;
If you can fill the unforgiving minute
With sixty seconds' worth of distance run,
Yours is the Earth and everything that's in it,
And—which is more—you'll be a Man, my son!

LITTERATURLISTE

Aristoteles (2004). *Om diktekunsten*. J.W. Cappelens Forlag as. Oslo

Beauvoir, Simone de (2000). *Det annet kjønn*. Pax Forlag. Oslo

Bederman, Gail (1995). *Manliness & Civilization: a cultural history of gender and race in the United States, 1880-1917*. The university of Chicago Press. Chicago

Bjørnholt, Margunn (2014). *Modern men. A norwegian 30-year Longitudinal Study of intergenerational Transmission and Social Change*. Örebro University

Bjørneboe, Jens (2016). Frihet. *Wikipedia*. Hentet fra:
https://no.wikiquote.org/wiki/Jens_Bj%C3%B8rneboe

Brinkmann, Svend & Kvale, Steinar (2010). *Det kvalitative forskningsintervju. 2. utgave*. Gyldendal Norsk Forlag as. Oslo

Connell, R. W (1995). *Masculinities. Second edition*. Polity Press. Cambridge

Denzin, Norman K. (1997). *Interpretive ethnography. Ethnographic Practices for the 21st Century*. SAGE Publications, Inc. California

Dewey, John (1980). *Art as experience*. Perigee Books. New York

Ellingard, Stine (2014). *Skapelsen av et etnodrama*. (Mastergradsavhandling). Fakultet for teknologi, kunst og design. Avdeling for estetiske fag. HiOA

Evans, Michael (2005). *Inføring i dramaturgi. Teater. Film. Fjernsyn*. Cappelen akademisk forlag. Oslo

Faludi, Susan (2000). *Stiffed. The betrayal of modern man*. Vintage. London

Gladsø, Svein & Gjervan, Ellen K., & Hovik, Lise & Skagen, Annabella (2015). *Dramaturgi. Forestillinger om teater*. 2. utgave. Universitetsforlaget. Oslo

Giddens, Anthony. (1996). *Modernitet og selvidentitet. Selvet og samfundet under sen-modernismen*. Hans Reitzels Forlag A/S. København

Gilmore, David D. (1990). *Manhood in the making. Cultural concepts of masculinity*. Yale University Press. New Haven & London

Faludi, Susan (2000). *Stiffed. The betrayal of modern man*. Random House. London

Faludi, Susan (2000). *Snytt. Sviket av den moderne mannen*. Aschehoug. Oslo

Friedan, Betty (2001). *The feminine Mystique*. W.W. Norton & Company, Inc. New York

Fuglehaug, Wenche (2015, 15.05) *Jeg har byttet ut vaskebrett med feiebrett*. Hentet fra: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Martin-Grevstad-29---Jeg-har-byttet-ut-vaskebrett-med-feiebrett-8021222.html>

Furuholmen, Dag & Usatynski, Ted. (2015). *Mannen. Myter, løgn og sannhet*. Cappelen Damm AS. Oslo

Giddens, Anthony (1997). *Modernitet og selvidentitet. Selvet og samfunnet under senmoderniteten*. Hans Reitzels Forlag A/S. København

Gladsø, Svein, Gjervan, Ellen K., Hovik, Kise & Skagen, Annabella (2015) *Dramaturgi. Forestillinger om teater. 2. utgave*. Universitetsforlaget Oslo

Gullbekk, Svein H. (red.) (2014). *Ja, vi elsker frihet. En antologi*. Dreyers Forlag Oslo

Helland, Frode & Wærp, Lisbeth Pettersen (2011) *Å lese drama. Innføring i teori og analyse. 2. Utgave*. Universitetsforlaget. Oslo

Hylland Eriksen, Thomas & Johan Vetlesen, Arne (2007). *Frihet*. Universitetsforlaget. Oslo

Hylland Eriksen, Thomas (2008). *Storeulvsyndromet. Jakten på lykke i overflodssamfunnet*. Aschehoug. Oslo

Holter, Gullvåg Holter (1989). *Menn*. Aschehoug. Oslo

Holter, Gullvåg Holter, Aarseth, Helene (1993). *Menns livssammenheng*. Ad Notam Gyldendal. Oslo

Ibsen, Henrik (2005). *Samlede verker, Bind II. Jubileumsutgaven*. Kagge Forlag. Oslo

Kierkegaard, Søren (1999). *Etikerens brev. Ligevægten mellem det æstetiske og etiske i personlighedens udarbejdelse*. DET lille FORLAG. Frederiksberg

Kimmel, Michael S. (2006). *Manhood in America. A cultural history*. Oxford University Press. New York

Kipling, Rudyard (2007) *Kipling*. Everyman's library. New York

Kristiansen, Aina (2012). *Slik får du sexy singlet-armer*. Hentet fra: <http://www.kk.no/trening/slik-f%C3%A5r-du-sexy-singlet-armer-22511>

Langeland, Fredrik (2008). E. Mortensen, C. Egeland, R. Gressgård, C. Holst, K. Jegerstedt, S. Rosland, K. Sampson (Red.) *Kjønnsteori*. Gyldendal akademisk

Laqueur, Thomas. (1992). *Making sex*. First Harvard University Press. USA

Lorentzen, Jørgen (2012). *Fra farskapets historie i Norge, 1850-2012*. Universitetsforlaget. Oslo

Lorentzen, Jørgen & Mühleisen, Wenche (2006). *Kjønnsforskning. En grunnbok*. Universitetsforlaget. Oslo

Lorentzen, Jørgen & Mühleisen, Wenche (red). (2013). *Å være sammen. Intimitetens nye kulturelle vilkår*. Akademika Forlag. Oslo

Mansfield, Harvey C. (2006). *Manliness*. Yale University Press. New Haven & London

McKee, Robert (1997) *Story*. Harper Collins. New York

Merleau-Ponty, Maurice (1994). *Kroppens fenomenologi*. Pax Forlag. Oslo // *Phénoménologie de la perception (Le Corps)*. Editions Gallimard 1945.

Paglia, Camille (1991). *Sexual Personae. Art and decadence from Nefertiti to Emily Dickinson*. Vintage Books. New York

Paglia, Camille (2000). *Sex og vold. Eller natur og kunst*. Cappelen akademisk forlag. Oslo

Postholm, May Britt (2011). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier. 2. utgave*. Universitetsforlaget. Oslo

Rasmussen, Bjørn & Gjørum, Rikke Gürgens (Red.) (2012). *Forestilling, framføring, forskning. Metodologi i anvendt teaterforskning*. Akademika Forlag: Trondheim

Sampson, Kristin (2008). E. Mortensen, C. Egeland, R. Gressgård, C. Holst, K. Jegerstedt, S. Rosland, K. Sampson (Red.) *Kjønnsteori*. Gyldendal akademisk

Sartre, Jean Paul (1973). *Existensialism & humanism*. Methuen Publishing Limited, London

Shakespeare, William (2013). *The tragedy of Macbeth*. Simon & Schluster paperback. New York

Solem, Lars Kristian. (2008, 10.03) Advarer mot idealtid. *VG*. Hentet fra: <http://www.vg.no/forbruker/helse/sex-og-samliv/advarer-mot-idealtid-paa-sex/a/518613/>

Skogedal, Magnus Nødland (2014, 08.01). Få ser mer porno enn nordmenn. *KRSY*. Hentet fra: <http://www.krsby.no/nyheter/norge-i-verdenstoppen-i-pornobruk-44343>

Statistisk sentralbyrå (2014) Gjennomstrømning i videregående opplæring, 2009-2014. Hentet fra: <http://www.ssb.no/vgogjen>

Statistisk sentralbyrå (2006). *Samværsmodre – liten gruppe med mye omsorg*. Hentet fra: <http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/samvaersmodre-liten-gruppe-med-mye-omsorg>

Statistisk sentralbyrå (2012). *Menn med lav utdanning og inntekt oftere barnløse*. Hentet fra: <http://www.ssb.no/forskning/demografi-og-levekaar/fruktbarhet-og-familiedemografi/menn-med-lav-utdanning-og-inntekt-oftere-barnlose>

Statistisk sentralbyrå (2007). *Kvinner og menns helse – flere likheter enn ulikheter?* Hentet fra: <http://www.ssb.no/helse/artikler-og-publikasjoner/kvinner-og-menns-helse-flere-likheter-enn-ulikheter>

Statistisk sentralbyrå (2008). *Menn jobber mer og lever kortere.* Hentet fra: <http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/menn-jobber-mer-og-lever-kortere>

Saldaña, Johnny (2005). *Ethnodrama. An anthology of ethnotheatre.* AltaMira Press, Oxford

Sennett, Richard (1992). *Intimitetstyranniet.* J. W. Cappelens Forlag AS. Oslo

Sköldberg, Kaj & Alvesson, Mats (2008). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod. Andra upplagan.* Studentlitteratur AB. Lund

Solheim, Jorunn (2007). *Kjønn og modernitet.* Pax Forlag A/S. Oslo

Svendsen, Lars Fr. H. (2013). *Frihetens filosofi.* Universitetsforlaget AS. Oslo

Thoresen, S & Hjemdal, O. K. (2014) (Red.) *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv.* Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Wadel, Cato (2014). *Feltarbeid i egen kultur.* Cappelen Damm AS. Oslo

© Wesenberg, Christian Fredrik. *Gjengitt med tillatelse fra rettighetshaber*